

1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Dr. Wiczián Dezső: PAYR SÁNDOR 1861–1938

**Dr. Wiczián Dezső: PAYR SÁNDOR  
1861–1938**

Folyóiratunk mult száma röviden már megemlékezett városunk nagynevű történettudósának, Payr Sándornak haláláról. Halálával olyan életpálya záródott le, amelynek jelentősége, hatása messze túlnőtt városunkon, méltó tehát, hogy külön is megemlékezzünk róla.

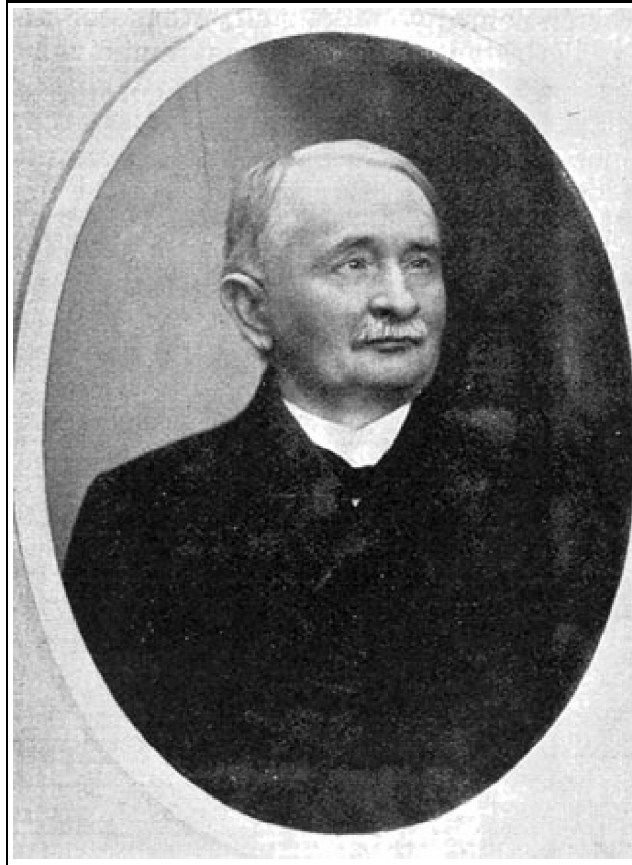
Payr Sándor azok közé tartozott, akik bár nem voltak soproni származásúak, életükkel, munkájukkal mégis egészen hozzánőttek ehhez a városhoz, annak szellemi életét, kultúráját gazdagították, hírnevét növelték. Amikor néhány évvel ezelőtt a műegyetemi fakultássá átalakult ősi bányászati és erdészeti főiskola a Magyarországi bányászati szakoktatásnak jubileumát ünnepelte, Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere és a magyar történettudomány elismert tekintélye, *Hóman Bálint*, nem mulasztotta el, hogy őszinte elismeréssel adózzon Sopron ősz történettudósának. Payr Sándor neve és munkássága valóban közkincsévé vált az egész magyar történetírásnak és irodalomtörténetírásnak is.

*Payr Sándor* 1861 február 25-én született Pápán. De ő maga szívesen emlegette, hogy ősei soproniak voltak, mert itt már a 15. században voltak Payrok, akik közül egyesek a szomszédos falvakba is elkerültek. Így nagyatyja, a későbbi balfi evangélikus lelkész, Harkán született. Ámbár végtelen szerénysége nem engedte, hogy saját élettörténetét mások elé vigye, nagyatyjáról mégis jólesően állapítja meg, hogy a korabeli híres soproni papok: Kis János püspök és Kolbenheyer Mór is igen becsülték. (A balfi paplak és a két balfi papfi Amerikában, 1929.) Édesatyja, a balfi lelkész legkisebb fia, mesteremberként került Pápára, de egyháza iránti hűségének bizonyosságként fiát ismét papnak nevelte. A gimnáziumot Payr Sándor szülővárosában végezte, majd a soproni teológiai főiskolára került s még egy évig a bázeli egyetemen is tanult. Karsay Sándor evangélikus [114](#)püspök 1886-ban avatta őt lelkésszé s ezután egy ideig Győrben, Karsay püspök mellett is volt segédlelkész. Majd a fejérmegyei Pusztavámra választották lelkésznek, ahonnan már 1889-ben a soproni teológiai akadémiára hívták meg tanárnak a fiatal lelkészt, akinek tehetségét jól ismerték feljebbvalói. De a rendkívül lelkiismeretes és érzékeny lelkű fiatal tudós nem érezte még magát kellőképpen felkészültnek a nagy feladatra és rövidesen visszatért a reá váró gyülekezetébe. Később negyedfélében át Pápán Gyurácz Ferenc püspök mellett volt titkár. Gyurácz püspök nagy hatással volt rá, előbb valóságos lelki atyja, majd igazi megértő barátja lett a nálánál jóval fiatalabb munkatársának, aki később egy nagyszabású életrajzzal róttá le iránta érzett hálóját.

Tíz évvel az első kitüntető meghívás után, 1899. szeptemberében, újból megválasztották a soproni teológiai akadémián az egyháztörténelem rendes tanárává, miután a magyar pietistákról szóló nagyobb s több kisebb

tanulmányával már széles körökben tudományos hírnévre tett szert. Ettől fogva a tanári katedra lett munkásságának a főszínhelye s lelkes odaadással nevelt több lelkésznevezéket az evangélikus egyház és a magyar nemzet multjának megbecsülésére. 1923-ban a magyar kormány a Pozsonyból menekült s Pécsre helyezett Erzsébet-tudományegyetembe szervesen bekapcsolva Sopronban állította fel az evangélikus hittudományi kart s ezen Payr Sándor lett az egyetemes keresztyén egyháztörténet első nyilvános rendes tanára. 1930 őszén nyugalomba vonult, de bár gyakori betegeskedése miatt évek óta már kisebb utazásra sem vállalkozott, szellemi frissességét haláláig megőrizte, sőt a hivatalos munkától felszabadulva, minden erejét és idejét tudományos munkálkodásra fordította. Csengery-utcai házában kis családjának és a tudománynak élt. Utolsó éveiben főképpen régebbi kedves kutatási területéhez: az egyházi ének történetéhez tért vissza s amikor már érezte a hirtelen jött halálos betegség fojtogatását, csupán azt óhajtotta Istentől, hogy csak még egy idevonatkozó s már előrehaladt munkáját befejezhesse. Ez azonban már nem adatott meg neki, 1938 január 30-án elköltözött e földi életből.

Igazi mintaképe volt a csendesen és szerényen dolgozó tudós. A társadalmi és politikai élet forgatagában nem vett részt, de ha valamilyen történeti esemény megünnepléséről volt szó, a hozzá intézett kérő szót nem tagadta meg. Mindíg kész volt egy-egy jubileumi megemlékezéssel, történeti előadással, akár az evangélikus gyülekezet, akár a Frankenburg Irodalmi Kör, vagy más testület rendezte azt. Mindíg a legnagyobb lelkiismeretességgel végezte az ilyen munkáját is, úgyhogy az ilyen alkalmi felkérésekből is egy-egy komoly történeti tanulmánya született meg. Nem a szereplés vágya hajtotta, hanem mindig [115](#)szolgálni akart az igazságnak és másoknak. Minden ünneplés, kitüntetés elől szerényen kitért, de azt már mégsem akadályozhatta meg, hogy hosszú tudományos pályájának és hatalmas érdemeinek elismeréseképpen a debreceni Tisza István-tudományegyetem református hittudományi kara 1929-ben a tiszteletbeli teológiai doktori címmel tüntesse ki. Élete 75. évének betöltésekor pedig kormányzói elismerésben részesült.



Payr Sándor.

Payr Sándor tudományos-irodalmi munkásságának részletes ismertetése messze meghaladná e megemlékezés keretét. Hiszen számos, önállóan megjelent könyvén, tanulmányain kívül szinte beláthatatlan a különböző folyóiratokban, soproni napilapokban (Nemzetőr, Soproni Napló, Soproni Hírlap, Sopronvármegye) s egyebütt megjelent kisebb-nagyobb cikkeinek és tanulmányainak száma, amelyek közül még a népszerűen megírottak is önálló kutatásainak olyan eredményeit tartalmazzák, amelyeket figyelmen kívül hagyni nem lehet. Utolsó tanulmányainak egyike [116](#)Szemlénk mult évfolyamában jelent meg a Zinzendorf és Sinzendorf grófok soproni kapcsolatairól.

Munkásságának túlnyomó része szorosan egyháztörténeti jellegű. Céltudatos kutató és építő munkával gyűjtötte az anyagot élete főművéhez: *A dunántúli evangélikus egyházkerület történetéhez*, amelynek azonban csak a 17. század közepéig terjedő I. kötete jelent meg, közel ezer lap terjedelemben (1924). Ezt azonban már rengeteg részlettanulmány előzte meg, köztük számos olyan is, amelyek már a 17. század közepe utáni, sőt az újabbkori történelemre vonatkoznak. Rengeteg anyagot gyűjtött össze, fáradhatatlan és szorgalmas munkával, nemcsak a nagyobb soproni és fővárosi, hanem a jórészt elhanyagolt és ismeretlen gyülekezeti levéltárak átkutatásával. Ezek között igen sok az általános kulturtörténeti érdekességű adat mellett az olyan is, amely azóta már elpusztult falvak létezésére derít fényt. De különösen hihetetlenül gazdag anyagot nyújtanak munkái egyes személyekre vonatkozóan. Hiszen a történeti élet hordozóinak elsősorban és legfőképpen az embereket tekintette s ezért rendkívül nagy gondot fordított a történeti szereplők személyi kapcsolatainak lehetőleg hiánytalan felfedésére. Ebben a tekintetben a legcsekélyebb

adatnak is nagy fontosságot tulajdonított, semmi fáradságot nem sajnált az utánjárásért s az ő szorgalmának eredményeit még nagy mértékben aknázhatják ki majd azok, akik ezeknek a személyi kapcsolatoknak a segítségével a szellemi hatások kérdéseit igyekeznek majd tisztázni. Általában rengeteg irányítást és újabb kutatásokra buzdító ösztönzést rejtenek Payr Sándor megbízható ismeretanyagon felépített munkái.

Ebbe a nagy keretbe illeszkedik bele Payr Sándornak Sopron város történetére vonatkozó munkássága is. Itt is mindenekelőtt az egyháztörténeti vonatkozások érdekelték, elsősorban a soproni evangélikus gyülekezetnek a története. Míg azonban a dunántúli egyházkerület történetének megírásánál alig támaszkodhatott megelőző kutatásokra, a soproni gyülekezet történetének megírásában igen jelentős segítség volt számára Gamauf Teofil lelkésznek a reformáció háromszázadik évfordulója alkalmából elkészített, de nagy terjedelme miatt kéziratban maradt munkája. Azonban Gamauf rengeteg összegyűjtött anyagát nem használta fel kritika nélkül, hanem maga is újból végigböngészte a levéltárakat s lelkiismeretes pontossággal ellenőrzött minden feljegyzést, okmánymásolatot. Az ilyen módon önállóan feldolgozott nagy monográfiájának (*A soproni evangélikus egyházközség története*, I. k., 1917) is csak az első, 1681-ig terjedő része jelent meg. Nagy kár, hogy az újkori részt már nem készítette el, legalább is sajtóra alkalmas formába nem öntötte, hiszen amit az I. kötet is nyújt, az nem csupán az evangélikus 117gyülekezet története szempontjából fontos, hanem eddigelé Sopron városának is a legátfogóbb történetét nyújtja a reformáció korától fogva.

Ezen a nagy munkáján kívül is sok kisebb tanulmánnyal, cikkel járult hozzá Sopron multjának alaposabb megismeréséhez. Természetes, hogy amikor a soproni evangélikus líceum fennállásának 350. évfordulóját ünnepelte, megírta ennek történetét: *Negyedfélszázados főiskola Sopronban* (1907) címen, kiegészítve ezzel Müllner Mátyás régebbi munkáját. Mennyi érdekes művelődéstörténeti adatot sorakoztat fel itt is s egyéb munkáiban is, különösen kiemelve azokat a férfiakat, akik a magyar nyelv, magyar műveltség és Sopron magyarosodása érdekében fáradoztak. Elég itt a tót származású Ribini Jánost kiemelni, aki a 18. század közepén Sopronban már lelkes beszédet tartott a magyar nyelv művelése érdekében. Sokat foglalkozott Sopron történeti nevezetességű épületeivel (a régi városháza, várostorony, Eggenberg-házak stb.), a régi evangélikus temető síremlékeivel, de sohasem mint holt emlékekkel, hanem mindig rengeteg ember emlékezetét elevenítette fel. Nagy öröme telt abban, hogy nevezetes történeti személyeknek akár csak a legkisebb soproni kapcsolatát is felderítse (Zrinyi; Hajnóczy József soproni menyasszonya; Gárdonyi apja és a Ziegler-család Sopronban és Nemeskőren, 1934 stb.). Sopron régi nagyságai közül különösen Lackner Kristóf polgármester és Vittnyédi István, a híres prókátor, foglalkoztatta sokat. Előbbinek emlékét több kisebb cikkel kívül halálának háromszázados évfordulóján egy nagyobb terjedelmű dolgozatával is megörökítette (Emlékezés Doktor Lackner Kristófról ... 1932), míg Vittnyédiről régebben egy történelmi színművet is írt, amelyet annak idején Sopronban is előadtak, s a mult évben *Zrinyi prókátora* címen nyomtatásban is kiadott.

Payr Sándorban a költészet iránt is fogékony lélek élt. Fiatalabb korában maga is verselt s ezzel a képességével összekapcsolta a jóízű humor iránti érzékét is, míg komoly vonatkozásban főképpen egyházi énekek fordításában, átdolgozásában használta fel költői készségét. A humor és a történelem derűs oldala iránti megértő lelke előadásában is gyakran megnyilatkozott, ami az egyébként sok adattal megterhelt munkáinak olvasását mindenkor élvezetessé teszi. A történeti anekdotáknak rendkívül gazdag anyagával rendelkezett s ezek közül „az ekklezsia humora” címen sokat közzé is tett.

Bár munkássága révén elsősorban egyházának tett igen nagy szolgálatot, a másfelekezetűek iránt is mindig a megértést kereste. Így, ha a mult eseményeiből nem is hallgathatta el azokat, amik az ő evangélikus lelkét

bántották, annál inkább kereste római katolikus részen azokat a jelenségeket, amelyeket a felekezeti 118türelem és megértés példaképeinek tekintett. Legjelentősebb ebben a tekintetben *Széchenyi vallásos lelkületéről* írt tanulmánya (1926), amelyben a legnagyobb magyar felfogásán mutatja meg, mennyire szükséges, hogy a történelem az élet tanítómestere legyen.

Igen nagy a száma azoknak a tanulmányainak, amelyek Sopron zenetörténeti emlékeire vonatkoznak. Így különösen Lisztnek Sopronhoz és a magyarsághoz való viszonyára nézve közölt sok érdekes adalékot.

Ez a rövid áttekintés csak sejtetheti Payr Sándor történetírói munkásságának rendkívüli gazdagságát és sokoldalúságát. Pedig mennyi terve, szándéka maradt még megvalósítatlan. Akik Sopron történetének, művelődésének munkálói kívánnak lenni, azok az ő útmutatása nélkül el sem indulhatnak. Hiszen az a gazdag, áldott élet és munkásság, ami az ő nevéhez fűződik, már magában véve is egy darab történelem. Payr Sándor neve örökké kitörölhetetlenül fog élni és ragyogni Sopron és az egész magyarság történetírásának lapjain.

## 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Becht Rezső: Soproni évszakok. Tavasz.

### Becht Rezső: Soproni évszakok. Tavasz.

Nem tudja senki, hogy mikor kezdődik. Néha már karácsony táján vagy január elején megmozdul álmában az alvó soproni erdő, mert néhány órára melegebben süt arcába a téli nap és megritkult haján végigsimít a déli szél. Ilyenkor a Vashegy védett lejtőin vagy a Tómalom felett a mogyoróbokrok sietve kitűzik libegő virágcégeiket, a türelmetlen kecskefűz pedig kiülteti a lakkvörös csészékbe a selymes csincsillákba és sealskinbundácskákba pólyált barkákat. Ők azok, akik nem mernek aludni, mert félnek, hogy lekéshetnék a tavaszt s így aztán sokszor egy sí-sapka mellé dugva kell vezekelniük mohóságukért.

Ezekről az első kis jelekről odalenn a városban csak kevesen tudnak. A leendő anya még szemérmes. Csupán régi barátjainak engedi látni a boldog mosolyt, amit a gyermek első megmozdulása fakaszt szendergő arcán. Amint megbizonyosodott, hogy a magzat él és érik, új hóaplant kér a felhőktől és tovább alszik február közepéig. Közben látszólag nem történik semmi. Pedig a Lővérek sarkaiban a hóvirágok már feszegetik a havat és az elhagyott verandák ablaküvegei mögött felgyülemelő napmeleg néha már előcsal bölcsőjéből egy-egy lepkét, amely aztán – mint a korát megelőző lángelme – nyomorultan elpusztul a társtalan világban.

119A lepke sorsa sötét tragédia. A szoros csokorba fojtott hóvirágok léte már nem oly céltalan, mert amikor maszatos gyerekek a Deák-téri korzón kínálni kezdik őket, az új tavasz első, vékonyhangú üzenetétől felragyognak a szemek.

\*

De az aszfaltjáró városiak még nem hisznek a tavaszban. Feltűrik a prémgallért, vagy beülnek melegedni az „Olasz”-hoz és az espresso felett elnézik a Deák-tér kopasz bokrait. Pedig odafenn, a Lővérekben a rigók már hálazsoltárokra fűtyörésznek és körülfutkossák a kertészollót csattogató gazdát, aki próbálja, hogy hajlanak-e már a vesszők és omlósodik-e már a rög. A Bécsi-negyedben a téltől hízásnak indult gazdapolgárok kivesszik a pipát a foguk közül és szimatolják, hogy érzik-e már a föld szaga. Már érzik. Itt

az ideje, hogy rendbe hozzák az ekét, meg a boronát, a szőlőkarókat, meg az ökrösszekeret.

Azok, akik valamilyen titokzatos kapcsolat folytán rokonai a fáknek és így minden tavasszal arra várnak, hogy ujjaik hegyén virágbimbók fakadjanak, ilyenkor a dombhátaikat és gerinceket járják. A dombhátaikról a szántóföldek kitért legyezőjét vizsgálják, az őszi vetés zöldjének felgyúló crescendóját, a hófoltokat, a felengedő szántók zsíros csillogását, a föld lélekzetének megindulását és a háttérben a Fertő kobaltba sötétedő kékjét. A hegygerincekről a völgyekbe figyelnek, ahonnan illatok és színek szállnak fel, ahol a tavasz láza remegteti a levegőt és az életnedvek halk indulója zsong. A legszebb ezekben a napokban a Kecsepaták feletti gerinc. Szemközt, az Ikerárok felé bükkös kapaszkodik a völgy túlsó falára. Ma még olyan, mint a tövig kopott perzsaszőnyeg, barna és lila alapon fakó arabeszkekkel. De két hét múlva ez a szőnyeg élni kezd és óráról-órára sűrűsödő zöld fátyol terül majd a törzsek és ágak finom rajzára. Az erdő szüzei, a fehértörzsű nyírfák, zöld lángokban fognak emésztődni, lábuknál a hangyák metropolisaiban zúgva megindul a forgalom, a harkályok dobolnak, a mohavánkosok parányi őserdejében pedig csillogó hátú bogarak támolyognak majd részegen az élettől. És az új élet hulláma végigsuhan majd minden göröngyön, árkon, dombon, hegyen és völgyön, felkavarja a Kányaszurdok nedves mélyét, a Tolvajárok homályát, átzúg a Tödlön és felduzzasztja a Rákpatakat, jelt ad a Dudlesz- és Szárhalmi-erdő gyöngyvirágjainak és elönt mindent, amit a szem beláthat a Károly-kilátó tetejéről, Brennbergtől a Fertőig, a Harkai-dombtól a Rozálián át a láthatárt lezáró havasok csillogó ormáig.

\*

A város ezekben a hetekben kissé félszegen áll a tavasz zöld hullámverésében, mintha restellené, hogy tornyait nem nyithatja [120](#)virágkehellyé és öreg házainak barokkcirádáit nem indíthatja útnak, mint az eleven repkényt. De azért hálásan túri, hogy a tavasz dúsfodru palástot kanyarítson köréje és a zöld hullámok becsapjanak a szürke háztömbök közé, hatalmukba kerítve a Deák-teret, Paprétet, a Széchenyi-teret, az utcák fasorait és a bástyakerteket. Az Erzsébet-kertben hallgatag kertészek a sequoiafenyő fekete óriáskúpja alatt a nagy virágágyakat méregetik. Már csillognak a tulipánfa rügyei és a Múzeum-kertben is nyújtózkodnak már az egzotikus díszfák. A Belvárosban kelletlenül keveredik az erdők és mezők fanyar illata a dohos udvarok lehetével, az emberek káprázó szemmel járnak az olaszosan éles fényben és dudolják a nyitott ablakokból harsogó rádiódallamokat.



Sopron látképe.

\*

Úgy van az rendjén, hogy a kőből és téglából való város az öregek lemondásával félre áll ilyenkor a tavasz útjából. A szemek és szívek kifelé igyekeznek a falak közül az Alsólövércsútra és a Hunyadi-utca felé a Lövércsútra és erdők felé, ahol lázos vajadás közt most születik az új soproni tavasz.

A Lövércsútra szűk ösvényeire még a faágak és csupasz bokrok árnyékrácsait vetíti a napfény. De a sövények alján már ibolya [121](#)kéklilik, a gallyak hegyén már zöld lángocskák villognak, egy szélcsöndes sarokban pedig már megkezdte lüktető táncát a napsugárparketten az első szunyograj.

Minden perc a feszülő élet diadala és az elerőtlenedett tél veresége. Minden órával tömöttebbek lesznek a bokrok, dúsabbak a koronák. Az árnyékrácsok rései behegednek, a börtönből zöld sátor lesz, amely körül a madarak vibráló torkából a chlorophyll-mámor csattogó himnuszai szállnak.

Aki ilyenkor a falak között marad és hátat fordít a nagy rügyfakadás ünnepének, saját magát lopja meg, mert nem engedi be a feltámadást életébe. Azok számára, akik azt a bizonyos rokonságot tartják az erdővel s így a fákkal együtt maguk is minden tavasszal megújodnak, ezekben a hetekben minden szabad óra duplán drága. Szinte versenyt futnak a tavasszal, hogy minél kevesebbet mulasszanak az ősi csodából, amely minden esztendőben új és minden életévvél jelentősebb lesz.

Egyazon időben Sopron környékének legkülönbözőbb pontjain szeretnének lenni. Mert látni kell, hogyan száll a zöldnek első sejtése a Váris tölgyeire, de ugyanakkor a Tómalom is várja őket, ahol a kagylók most kezdik kitárni a fény felé páncéljaikat. Néhány nappal később újra a Várison kell állni a délutáni

napfényben, amelynek kévéi smaragdzöldre gyűjtják a tölgyek újszülött koronáit és a sarjadó füveket. Ezalatt a Tómalom lápjain és a Pintytető tisztásain felsárgálják a boglárka és kéklík a kökörcsin, hogy megnyissák ennek a botanikus-paradicsomnak nagy revuejét, amelyben mindennap új virágcsillagok jelennek meg, a héricstől a papucsvirágig, a diptámtól az orchideáig, a harangvirágtól az árvalányhajig.

A tavasz nagy színorgonáján most már mindkét kezével oldja a regisztereket az Orgonista. A zöld színek skálája fölé mindig gazdagabb színdallamok borulnak. A Lövér-szállóval szemben, sötét fenyők keretében már rózsaszínű felhő lebeg a Gruber-barackos felett. Köröskörül az extázis tajtékja kezdi beborítani a száz és száz kertet. Nyílik az orgona és ezrével pattannak a cseresznye-, alma-, körtefavirágok bimbói, s mikor az Orgonista az utolsó regiszter kioldása után napszemével végigtekint a tájon, a fehér és rózsás habzás már végigpezseg minden lejtőn a Harkai-dombtól a Vashegyig.

Megszületett az új soproni tavasz, napfénybölcsőben, a méhek, darazsak, lepkék részeg táncától körülöngva.

\*

Tavaszi vasárnap Sopronban!

A Fertő déli sarkában a felkelő nap lerázza magáról a színes párafátylakat és első sugaraival kivasalja az ég selyméből az utolsó felhőráncokat is. A város felett a harangok egybeomló [122](#)zúgása buzgón hívja a hívőket. De ma nemcsak kőtemplomai vannak Sopronnak. Áhitatos bazilikává változott ma a kékkupolás táj, katolikus dómokká a fenyves, protestáns templommá a tölgyes, amelybe szegescipőben, hátizsákkal és kitért szívvel sietnek harmatos utakon, a virágtömjén hullámaiban a hívők. Sokan már tegnap indultak és az éjszakát az István-menedékházban, az Istenszéken, vagy a Fertő csónakházában töltötték, hogy részesei lehessenek a természetben való ébredésnek.

Derengő fényű fenyőbarlangok és lomblugasok nyílnak a Lövér-körútról. Boldog sietéssel tűnnek el bennük a turistacsoportok, párok és egyedüljárók. Előttük egy egész tavaszi vasárnap fekszik és a végtelen erdő, amelyben úgy elmerülhetnek, mintha egyedül volnának a világon. Csak este, csillaggyújtáskor fognak ismét előbukkanni gyöngyvirágosan, az erdő zenéjével a fülben, napfényel a szemben, a mindennap salakjától megtisztultan. Mint új emberek, jobb emberek, még akkor is, ha közben nemcsak ózont szívtak, hanem néhány cigarettát is a Muckkon vörösbor mellett, vagy ha az énekléstől kiszikkadt torkokat Bánfalván a Nikánál szőke sörrel hűsítették.





Fotó: Diebold.

Mindenkinek jut ezen a napon egy-egy falat a tavasz mézeskalácsából. A nyugdíjasok az Erzsébet-kert vörös székein sütkéreznek az árvácskaszönyeg előtt; a tél babatermése a Deák-téri korzón vonul fel a vadgesztenye pettyes virággyertyái alatt, a tavaszi divatbemutató sodródó közönségével elvegyülve. Ebéd után aztán megindul a kényesebb lábúak áradata az erdő és a [123](#)zöldvendéglők felé. A Lövér-köruton nagyobb a forgalom, mint a Váci-uton. A mellékösvényeken, szelíden pergő virágszirmok esőjében kipirult párok hallgatnak beszédesen és várják a csillagos estét, amikor majd egy sötét padon még mélyebben hallgathatnak. A virágillattal együtt zenefoszlányok is szállnak a langyos levegőben: ropogós jazz a Lövér-szállóból, szalonzenekar polgáribb áriái a „Gruber” akácós terraszáról, cigányzene a Hatvan-ház magas tölgyei alól. De ez mégcsak az „úri” vasárnap csöndesebb zaja. Az igazi vasárnap arrébb van, a Felső-Lövérek tetején, ahol az „Alm” a féktelenül virágzó gyümölcsfák közt tavaszi féktelenséget kínál a kiscselédnek és a kisujjal hozzákapcsolt bakának, de a bánfalvi lányoknak és legényeknek, meg a vasárnap többi kiskirályának és királynőjének is. Harsog a bánfalvi schrammelquartett és az ének, csörrennek a poharak és sarkanyúk, döng a kuglipálya fala, csiklandós nevetések szállnak a Vashegy felé és senkisémm gondol azokra az egykori bakákra, akik kissé odébb a hegyoldalban alusznak a hősök temetőjében. A ferdülő napsugarakon virágszirmok siklanak a tarka abroszokra és fénylő arcokra, csók is csattan, pofon is a vadszőlőlugasokban. A zöld lomb között pedig idelátszik a Karmelita-kolostor tornya, ahonnan félénken száll az esti harangszó Bánfalva fölé, az apácaélet sápadt csöndjéből a virágzó élet pirosposzsgás zajába.

\*

Alábbhagy a tavasz láza, megsötétül a lomb. A mámor után megkezdődik a természet nehéz munkája. De

azért még nincsen vége a fák szerelmi életének. Az akácfák még kábító felhőket borítanak a városra és megszedítik a Bécsi-domb estjében sóhajtozó külvárosi párokat. Odaát a másik oldalon a szelidgesztenye rojtos virágjainak diszkrét illata leng a Lövér-negyed felett. De a legszebb mégis csak, amikor a Gróf Tisza István-úton a hársak rákezdnek a nagy illat-áriára.

Pünkösöd még tavaszi ünnep. De amikor Úrnapján megindul a processzió a Szent Mihályból és leérve a hegyről, lobogó zászlókkal, tömjénfüstben és csillogásban, zsoldárosan kiárad a szűk Ikvahídon a virágokkal telehintett és fiatal nyírfákkal teletüzdelt Várkerületre, akkor mögötte bevonul a városba kalászhímes aranylobogók alatt a soproni nyár.

## 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kapuy Vitál: Egered.

### 124 Kapuy Vitál: Egered.

## 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kapuy Vitál: Egered. / Helytörténeti tanulmány.

### Helytörténeti tanulmány.

Sopron külterületének, a mai határképének kialakulásában érdekes szerep jutott a soproni várföldek közül Egerednek. Egered, éppen úgy, mint Harka, Zuan (Wandorf, Sopronbánfalva) és Págya, a város határán kívül feküdt. De míg Harka és Zuan az idők folyamán önállósultak, addig Págya és Egered beleolvadtak Sopron határába. Págya már a 14. század folyamán a polgároké lett, Egered birtoklásáért azonban még a 15. század végén is folyik a harc. Ennek a küzdelemnek az egyes szakaszait akarjuk most figyelemmel kísérni, azután pedig a birtok nevével és fekvésével foglalkozunk történeti adataink alapján.

## 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kapuy Vitál: Egered. / Helytörténeti tanulmány. / I. Egered története.

### I. Egered története.

Egered története eddig ismert történeti adataink alapján a 13. században kezdődik és szoros összefüggésben van a Harkai család birtokszerzési törekvéseivel.

Fülöp mester, soproni polgár IV. Béla és István királyok idejében megszerzi Harkát, Sopron várföldjét.<sup>1(1)</sup> Fia, István, szolgálatai fejében IV. Lászlótól 1277 és 1284 között megkapja Egeredet.<sup>2(2)</sup> István mester, soproni polgár, Fülöp fia, tagja volt annak a követségnek, amelyet IV. László küldött Albert osztrák herceghez. Ezért a sikeresen végrehajtott megbízatásáért kapta meg a várföldek közül a régi birtokához közelfekvő Egeredet. Alig telepedett be új birtokába és alig vette át a király 1284. október 3-án kelt megerősítő oklevelét, máris síkra kell szállnia szerzeményei védelmére.<sup>3(3)</sup> A környék birtokosai és polgárok nem nézték valami jó szemmel István mester gazdagságát és a király személyes pártfogását élvező kiváltságos helyzetét, és ezért állandóan háborgatták földjei kezelésében. Ez annál is inkább könnyebb volt, mert István mester harkai és egeredi szántói, legelői és erdői Sopron határán kívül, István soproni házától távol feküdtek.<sup>4(4)</sup> István a királyhoz fordult panaszával, aki 1291-ben meghagyja János soproni ispán és tárnokmesternek, hogy védje meg Istvánt jogos birtokában, Egeredben.<sup>5(5)</sup> III. Endre intézkedésének csak

ideig-óráig volt foganatja. Az Árpádház kihalását követő zavaros időkben nem kímélték egymás birtokait a földesurak. István mesternek is első gondja az volt az ország [125](#)belső rendjének helyreállása után, hogy biztosítsa egeredi birtokát az elidegenítés veszélyétől. Ezért járul a király elé, hogy I. Károly megerősítse jogaiban és megerősítse IV. László adománylevelét. 1311-ben I. Károly teljesíti kívánságát és április 30-án kelt oklevelében eleget tesz István mester kérelmének.[6\(6\)](#)

I. Károly uralkodásának első éveit nem a béke jegyében teltek el. Sopronban és környékén is napirenden voltak a pártviszályok.[7\(7\)](#) Sőt Gergely fia, András még lázadást is szított, amelyet azonban sikerült a trónhoz hű comeseknek leverniük. A királyhű comesek sorában szerepel Konrád comes, soproni bíró is. A király részéről most sem maradt el a jutalom. Konrád comes hűsége jutalmául megkapja Egeredet (t. i. egy részét), amelyet egész terjedelmében kivesz a király rendelete a soproni ispán és a város joghatósága alól.[8\(8\)](#) A királynak ebben az 1317. október 23-án kelt oklevelében Egeredről ezeket olvassuk: „...Terra(m) Eguered ... vacua(m), et habitatoribus destituta(m), (est terra populorum nostrorum castrensium de eodem Comitatu).”[9\(9\)](#) Egeredet tehát teljesen feldúlták a folytonos zavargásokban, területe kopár lett és az ottlakó jobbágyok is elszéledtek. Ezt a földet kapta meg Konrád comes. Harkai István comesnek sem hagytak békét egeredi birtokrészében. Még 1317-ben ugyanis dúló pártviszály robbant ki a városban. Egymás birtokait foglalják el az ellenfelek, tűzvész is támad a városban, úgyhogy a királynak kell közbelépnie.[10\(10\)](#) A királytól elpártolt nemesek birtokait elkobozzák és a királyhű comesek között osztják szét. Így jut birtokhoz Pottendorfi Rudolf comes is 1317. nov. 18-án,[11\(11\)](#) akinek a következő évben a szintén királypárti István comesnek védelmére kell sietnie egeredi birtoka érdekében. I. Károlynak 1318. január 19-én kiadott rendeletét azonban Pottendorfi Rudolf nem tudta maradék nélkül végrehajtani, a polgártársuk kiváltságolt helyzetét ferde szemmel néző soproniak ezért keményhangú figyelmeztetést kapnak a királytól.[12\(12\)](#) Ne merészkedjenek többet István és utódainak egeredi birtokához nyúlni – írja a király. – A soproni polgárok azonban nem sokat adtak a király szavára, úgyhogy 1318. március 11-én újra kénytelen I. Károly inteni őket, hogy nyugodjanak meg végre Egered miatt.[13\(13\)](#) Ismét utasítja az időközben soproni ispánná lett Pottendorfi Rudolfot, hogy védje meg Istvánt egeredi birtokában minden zaklatástól[14\(14\)](#) [126](#)és külön megparancsolja a soproni polgároknak, hogy engedelmeskedjenek a város vezetőségének.[15\(15\)](#) Amadé fia, Miklós, soproni ispán kötelezte magát a királyi parancs értelmében István megvédésére és ezért kért segítséget István, amikor fiait, Vincét és Bertalant 1319. május 15-én Egered miatt hozzáküldi.[16\(16\)](#) A kedvezőtlen viszonyok és a személyes ellenfelek miatt István fia, István jónak látja a maga és testvérei nevében a győri káptalan előtt ünnepélyes formában átírni IV. László 1277–1284-es adománylevelét („propter tempus impacatum et metum personarum”).[17\(17\)](#) Az óvatosság nem is volt megokolatlan. A következő évben már megint odafajult a dolog, hogy a király Miklós bán és soproni ispánt utasítani kénytelen István egeredi birtokának a megvédésére.[18\(18\)](#) És bár a király már ebben az oklevélben is jelezte, hogy Istvánt különös pártfogásába vette és Miklós bán is eljárt küldetésében,[19\(19\)](#) I. Károly olyannyira nem tudott ezzel szavának érvényt szerezni, hogy végül is személyes oltalmába fogadta Istvánt, fiait, birtokait és különösen Egeredet.[20\(20\)](#) Megtörtént az is, hogy maguk a soproni ispánok is el-elvették a polgárok birtokait és ezért nem csodálhatjuk, hogy István még ezután is többször átírta Egeredre vonatkozó adománylevelét,[21\(21\)](#) sőt ismét a királynál keres védelmet.[22\(22\)](#)

A következő évtizedekben is állandóan gazdát cserél Egered. 1341-ben Konrád fia István, soproni polgár és anyja Klára egeredi birtokukat eladják István fiainak István és Bertalan soproni polgároknak.[23\(23\)](#) István és Bertalan birtoka ugyanis szomszédos volt, szintén az egeredi várföld egy részéből alakult és ezt ők örökségi jogon kapták atyjuktól, István mestertől. István mester hagyta rájuk ezt „cum utilitatibus suis scilicet locis sessionalibus, terris arabilibus, silvis, rubetis, pratis, fenilibus, pascuis et aliis omnibus”.[24\(24\)](#) A IV. Lászlótól István mesternek adott Egered-rész és az I. Károlytól Konrádnak adományozott másik fél-Egered

1341-ben egy kézben egyesült: István fiainak a kezében.

Ebben az időben Olbruthnak, Olbruth fiának is volt Egereden valami birtoka, amelyet Cenki András elvett tőle,<sup>25(25)</sup> Cenki András (Andreas de Zynkend) 1335-ben az István fiainak ügyében <sup>127</sup>békebíró volt,<sup>26(26)</sup> de már 1339-ben maga is perlekedik valamilyen ügyben Fülöp fia Lőrincsel.<sup>27(27)</sup> Néhány év múlva elvette Olbruthtól Egeredet, de Nagy Lajos utasítására a vasvári káptalan visszaszerzi a jogtalanul elrabolt birtokot Olbruthnak 1353-ban.<sup>28(28)</sup>

1358-ban Sopron városa és (Harkai) István mester fia István és ennek fiai Miklós és Péter között viszály támad az egeredi erdő miatt. A Harkaiak a magukénak vallották az erdőt, míg a város azt vitatta, hogy régen is Soproné volt. A Harkai család kezeseit és azok levelét a város nem fogadta el,<sup>29(29)</sup> ezért a király elé került az ügy. Az erdőper kérdésében I. Lajos a győri káptalan embereit küldi ki, hogy eldöntsék Egered (Egred) hovatartozásának a problémáját.<sup>30(30)</sup> És hiába tartottak Harkai István és fiai jogot az erdőre, a vizsgálat eredményeképpen a soproni alispán és a szolgabírák örömmel jelenthették, hogy a „silva Agreden vocata” mindig is Sopronhoz tartozott.<sup>31(31)</sup> Az egeredi földeken tehát nemcsak a Harkai család tagjai osztozkodtak, hanem Olbruth fiának és Sopronnak is voltak birtokrészeik ugyanazon az Egereden.

A Harkai család egeredi birtoka ezekben az időkben kezd széthullani. Először Harkai Bertalan özvegye kap hitbért az egeredi birtokból,<sup>32(32)</sup> majd Bertalan fiúsított leánya, Anglyus egyezkedik és osztozik István fiaival az egeredi réteken és szántókon.<sup>33(33)</sup> Az osztozkodás 1366-ban történt. Harkai Péter megmaradt birtokrészét a szomszédok nem nagyon kímélték. Különösen erdejében garázdálkodtak és ebben a soproni polgárok is résztvettek. Péter tiltakozott ez ellen és Egered elfoglalása ellen,<sup>34(34)</sup> de mivel még Harkai László és István tiltakozása is hiábavalónak bizonyult és ügylátszik anyagi helyzetük is megingott, 1389-ben zálogba vetik az erdőt Sopron városnál 200 font bécsi dénárért.<sup>35(35)</sup> Harkai Péter és fia, István azonban nem tudták volna a birtokot visszaváltani és ezért az erdőt, amely Sopron déli határán feküdt, örök áron áron eladják még ugyan ennek az évnak a nyarán a városnak a zálogösszegért.<sup>36(36)</sup> De Péter pénzzavara még ezzel sem ért véget. Amikor fia, István, 1390-ben minden <sup>128</sup>birtokát örökjoggal átengedi atyjának,<sup>37(37)</sup> Péter hamarosan zálogba veti ezt is. 1400-ban már néhány év óta zálogban fekszik Ayzel bécsújhelyi zsidónál, ekkor azonban a soproniak kiváltják.<sup>38(38)</sup> A visszaváltott birtokok között van egy egeredi erdő rész is. 1410-ben bevallja Péter, hogy az egeredi erdő az öröklött részeken kívül eladás útján örökre Soproné lett.<sup>39(39)</sup>

Bár 1419-ben Sopron még fizet Egeredért 200 aranyforintot,<sup>40(40)</sup> mégis azt mondhatjuk, hogy 1410 óta az egeredi erdő Sopron külterületéhez tartozott.

1410 után több egeredi erdőt Sopron városa már nem szerzett. Harkai Péter öröklött egeredi birtokai is hamarosan gazdát cserélnek. Az áruba bocsájtott ingatlan megvételére a rokonok nem vállalkoztak,<sup>41(41)</sup> végre 1412-ben Büki Vince 500 aranyforintért megvásárolta Egeredet.<sup>42(42)</sup>

Sopron 1410 óta jogos tulajdonának tekinthette a megvásárolt egeredi erdőrészt, de zavartalanul nem birtokolhatta, 1435-ben és az azt követő években a nyéki tisztartó, Garai László és népe garázdálkodnak, majd 1473-tól kezdve Grafenegg Ulrik nyugtalanítja és veszi el az egeredi birtokokat.<sup>43(43)</sup> A török időkben sokat szenved a vidék és a török pusztításait nem kerüli el Egered sem. Az egyik ilyen törökidő utáni időből való az utolsó Egeredre vonatkozó adatunk. A hadjáratot követő idők közbiztonságát éppen nem kedvező színben feltüntető egyik oklevelünkben olvasunk róla. Itt már Ägreen néven szerepel.<sup>44(44)</sup> Ezzel az 1531-ből való adattal eltűnik a név, miután elpusztult a föld is, amelyhez fűződött.

Szándékosan jártunk el akkor, amikor az egeredi birtokok történetét az 1410 utáni időkből csak vázlatosan

adtuk. Ez ugyan a teljesség rovására megy, de eredeti célunk elérésében, az egeredi földek fekvésének meghatározásában nem az adatok teljessége, hanem a jellemző adatok összegyűjtése segítenek bennünket.

## **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kapuy Vitál: Egered. / Helytörténeti tanulmány. / II. Egered neve és fekvése.**

### **II. Egered neve és fekvése.**

Nagy Imre 1883-ban, Sopron multja c. értekezésében<sup>45(45)</sup> Egereddal foglalkozva, a helynév jelentésével kapcsolatban utal <sup>129</sup>arra az eljárásra, amellyel fekvését meg lehet határozni: „Annak meghatározása, vajjon az Eguered, Egered név megfelel-e az égőerdő szónak, helynév megmagyarázóinkra bízom.” Első feladatunk tehát tisztába jönni a név jelentésével.

A számos történeti adat között a legelső és a leggyakoribb az Egered alak. Ez a szó már képzett szó, amelynek alapszava az ómagyar eger, egër; ehhez járult a régi magyar helynevek ismert -d helynévképzője. Az alapszó alakjára és jelentésére vonatkozólag a tudomány a következő megállapításokat tette: „Az égerfa, régibb egir > igür > egër, alnus erle' először erdőnév, ebből víznév, s részint erdő, részint víznévből helynév.”<sup>46(46)</sup>

Felhasználva ezeket a nyelvtudományi adatokat, még az Egered helynév keletkezésére is rámutathatunk. A soproni határ, pontosabban az erdőség középkori faállományában nagy számban és széles területen szerepelt az égerfa, általánosságban mondva a nyírfák. A nyírfák erdőséget alkottak és az erdő az ómagyar nyelvhasználat szerint egered nevet kapott. De nemsokára már az erdő szomszédságában elterülő sík vidék is csak egered néven szerepel. Ez a fejlődési fok tükröződik történeti adatainkban. A nyelvtörténeti szótár említi még egy fokot, amikor az erdőnévből víznév lesz. Ez nekünk nem okoz nehézséget. Tudjuk ugyanis az oklevelek alapján, hogy még 1531-ben is létezett egy patak a régi egeredi birtokok közelében, amelynek Ägreenpach a neve.<sup>47(47)</sup>

A régi magyar helynévvel jelölt terület nagykiterjedésű volt. István mester megkapta ugyan az Egered nevű várföldet, de ebből nem következik, hogy az egészet birtokába vehette. Mert István életében még Konrád is kapott egeredi birtokot, azt pedig aligha szakították ki István részéből. Amikor Konrád utódai István örökösének eladják egeredi birtokukat, akkor már régen voltak szántóik, legelőik, telepeik, erdőségeik Egereden! Ennyi ingatlan csak nagy területen fér el. Továbbá volt Olbruthnak is valami része Egereden, nem is szólva Sopronról, amely már régóta magáénak vallhatta az egeredi erdők egy részét. Tehát majdnem egyidőben birtokosok Egereden a Harkaiak, Sopron városa és Olbruth.

Hol keressük mármost Egeredet? A Harkai-család birtokai a mai Harka környékén feküdtek, Soprontól délre és délnyugatra. Arra gondolhatnánk, hogy Egered is erre volt. Legalább is az erdőkről azt mondja egy 1479-es oklevél: „silvam Egered vovatum juxta metas Civitatis Soproniensis a parte *meridionali* adiacentem”.<sup>48(48)</sup> 1475-ben és 1476-ban pedig ezt olvassuk: „predium <sup>130</sup>Egered ... in comitatu Soproniensi inter dictam civitatem Soproniensem et villam Njyek”.<sup>49(49)</sup> Az egeredi erdők és a többi fekvőségek tehát Soprontól délre, illetve Sopron és Sopronnyék között terültek el.

Vessünk egy pillantást Sopron külterületének mai térképére. A megadott sopron–sopronnyéki irányba beleesik a Besenbinderin, magyarul Nyíres. Ez az erdőség a városhoz tartozó ú. n. Nagyerdő déli oldalán terül el. Ehhez a névhez és névvel jelölt területhez próbáljuk rögzíteni Egered fekvését. A két név, Egered és Nyíres alapjelentése azonos: mind a kettő az erdő flórájára utal. Azonban hiányoznak a történeti adatok

arra vonatkozólag, hogy a Nyíres a régi Egered egyenes folytatása lenne. De ezt is meg lehet magyarázni. Az egeredi erdőt a város szerezte meg, amely vagyontközösségi alapon a város polgárainak közös birtoka lett.<sup>50(50)</sup> Mivel az erdő távolabb volt a várostól, mint a többi erdőbirtok (Dudlesz, Szárhalom), és mivel a 14. századi erdőírtás<sup>51(51)</sup> az erdő faállományának fokozottabb védését tették szükségessé, nagyon valószínűnek látszik az a feltevés, hogy ezután egy ideig nem gazdálkodtak ezen az erdőbirtokon. Ha pedig nem esett érdemlegesen a polgárok gazdálkodása körébe, akkor a neve is kezdett feledésbe menni. Ezt a folyamatot elősegítette az a körülmény is, hogy a törökidő nyomán a Sopron területén kívül fekvő egeredi jószágok elpusztultak. A beszürekenkedő új telepések pedig új nevekkel látták el az egyes földterületeket, míg a régi helynév végül is csak mint dülönév szerepelt. Így ment feledésbe a régi Egered, egyrészt a pusztítások miatt, másrészt azért, mert a köztudatban nem szerepelt eleget (ez az eset a soproni erdővel). A Sopronban mindinkább gyarapodó németajkú lakosság a névtelen erdőt új névvel nevezte el, ez a név a Besenbinderin lett. Amikor a háború előtt a dülöket és a helyneveket magyar nevekkel kezdték helyettesíteni, akkor alkották meg az uralkodó növényzet alapján a Nyíres helynevet.

Tegyük fel azonban, hogy a Nyíres valóban a régi egeredi erdőt, vagy legalább is annak egyik részét jelöli. Ebben az esetben igen érdekesen alakul a helyzet. A mai Nyírestől a város felé eső területen Egereddel egyidőben megvannak már a mai földrajzi nevek, ill. dülönévek. A Várishegy 1426, a Pócsi-szántók 1403, Laubleiten 1488, a Kecsepatak 1528 (Egeredről még 1531-ből van adat!) óta ismeretesek. Sopronbánfalva és Brennborg felé a Bürgerwald terül el, amelyet először 1557-ben említ Bruckner krónikája,<sup>52(52)</sup> Ezek alapján Egered csak ettől, a 16. században <sup>131</sup>már teljesen kialakult határrésztől délre fektetett. Magába foglalta a mai Nyírest és elhúzódott dél felé a Harka és Sopronnyék között elterülő alacsonyabb fekvésű vidéket is magába zárva. Ekkora területet fel kell vennünk, hogy ezen az oklevelekben felsorolt szántót, legelőt, szőlőt és települést el tudjuk helyezni.

Még egy megfontolás segít bennünket. Valahányszor Egeredről szó esik, sohasem szerepel Ágfalvával vagy Sopronbánfalvával (akkor Zuannal) együtt a helységek felsorolásában, hanem Harkával és Nyékkal együtt.

A régi Egeredet az előadottak alapján tehát a Nyíres–Harka–Sopronnyék háromszögben helyezhetjük el a legmegfelelőbbben.

## **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kapuy Vitál: Egered. / Felhasznált munkák.**

### **Felhasznált munkák.**

*Bruckner Gottlieb:* Haus Chronik. Kézirat.

Hazai Okmánytár. Győr, 1865-től.

*vitész dr. Házi Jenő:* Sopron szab. kir. város története. Sopron, 1921-től.

Magyar etymológiai szótár. Szerk.: *Gombocz Z. és Melich J.* Budapest, 1914-től.

*Nagy Imre:* Sopron multja, Századok. 1883.

*Nagy Imre:* Sopron vármegye története. Sopron, 1889. I.–II. (Id.: Sopronm. Okmánytár.)

Zügn Nándor: Soproni erdészeti régiségek. Soproni Szemle. II. 31. 11. Sopron, 1938.

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kapuy Vitál: Egered. / P. Vitalis Kapuy O. S. B.: Egered. Ortsgeschichtliches.**

**P. Vitalis Kapuy O. S. B.: Egered. Ortsgeschichtliches.**

Zweck und Ziel des Verfassers war das Aufsammeln der auf Egered sich beziehenden geschichtlichen Angaben, um dadurch die Lage des ehemaligen kameralischen Gutes feststellen zu können.

Das königliche Hoffeld, Egered, zerfiel am Ende des 13. Jahrhunderts in zwei Teile. Der größere Teil gehörte der Burg, bzw. den Hofleuten, der kleinere Stefan von Harkau. Dreißig Jahre später (1317) bekam Konrad Comes von Ödenburg ein ausgedehntes Landstück in Egered, das in den Urkunden als ödligendes Land „terra vacua“ bezeichnet wird. 1353 taucht der Name des vierten Besitzers auf. Olbruth wird vom König Ludwig I. in sein altes Besitztum (Egered) eingeführt. Konrads Erben verkauften 1341 ihre Weingärten, Äcker, Wiesen an die Söhne Stefans von Harkau. Letztere haben ihr Vermögen schlecht verwaltet, sodaß Egered der Stadt Ödenburg verpfändet wurde (1389). Gleichzeitig lag aber der Egereder Wald bei einem Juden, Ayzel, von Wiener-Neustadt im Pfand. Beide Schulden hatte Ödenburg im Jahre 1389, bzw. 1410 bezahlt und damit wurden die Besitze Eigentum der Stadt. Am Anfange des 16. Jahrhunderts wird Egered zum letztenmal erwähnt, als die Türken diese Gegend verwüstet hatten.

<sup>132</sup>Der altungarische Ortsname geht auf eger „Alnus, Erle“ zurück. Dieser Name fand in gewisser Hinsicht in dem heutigen Nyíres „Erlenwald“ seine Fortsetzung. Nach den mittelalterlichen Urkunden liegt nämlich Egered zwischen Ödenburg und Neckenmarkt, südlich von Ödenburg. Nach Osten bildete die Siedlung Harkau die Grenze. Harkau gehörte nebst Egered dem Harkauer Stefan von Harkau und Konrad von Ödenburg. In diesem Dreieck (Ödenburg–Harkau–Neckenmarkt), wo heute Nyíres, Himmelsthron usw. und das zwischen Neckenmarkt und Harkau liegende Flachland sich erstreckt, lag in der früheren Zeit Egered. Als letzter Beweis kann die Tatsache angeführt werden, daß die Flur- und Forstnamen der benachbarten Fluren und Waldungen (wie Löwer, Laubleiten, Gaisbach, Bürgerwald) gleichzeitig mit Egered belegt sind.

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Csatkai Endre dr.: Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban.**

**Csatkai Endre dr.: Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban.**

Sok soproni patricius ház régi berendezéssel ékes otthont rejteget. Nem műgyűjtemények, de minden darabjukon rajta van a régiek művészetszeretetének bélyege. Nagy részük ma már nem használati tárgy; a soproniak ismeretes konzervatizmusa, a szépség szeretete megóvta őket az elkallódástól. Műiparunk régisége, egyes idevágó céhek kiválósága értékes történeti keretet ad a szépszámú emlékeknek.

Mindez azonban nem tudatos gyűjtés eredménye, a patricius ház régi berendezkedésével idők multán változott át műdarabok tárházává. Azért a tulajdonképpeni gyűjtés csirái is igen régi időkre nyúlnak vissza.<sup>(53)</sup> Hiányoznak persze a főpapok és a mágnások. Sopron nem volt püspöki város és káptalanja is csak 1780 óta van; mágnásai pedig vidéki kastélyaikban halmozták fel gyűjteményeiket. Az

*Esterházyaknak* Fraknón volt kincstára és Eszterházán a képtára; az első herceg a 17. század második felében könyvtárát a kismartoni ferenceseknek ajándékozta. – *Széchenyi Ferenc* gróf Nagycenken tartotta műkincseit, amelyekkel 1802-ben megvetette a Nemzeti Múzeum alapját.<sup>2(54)</sup> – A *Viczayak* híres éremgyűjteménye Héderváron volt.

133De a magas műveltségű polgárság is korán bekapcsolódik a gyűjtésbe. Elsősorban a könyv érdeklő; megnyugtató tudat, hogy századok óta a mai gépesített kultúra idejéig és alatta is a könyvszekrényen ismerzik meg valamely ember értelmiségének foka. A legkorábbi könyvgyűjtőnk egyúttal irodalomtörténetünknek egyik értékes alakja, *Rogierius* mester, aki a tatárjárásról „Carmen miserabile” címe ellenére prózában készítette el krónikáját. A tatárjárás borzalmaival maga is átélte. Nagyváradról került Sopronba főesperesnek. Itt írta meg az említett munkát, amelynek azonban kézírata lappang és csak az 1488-ban nyomtatott kiadásból ismeretes. A hajdani váradi kanonok magasra törő egyéniségét nem elégítette ki a soproni főesperesség, ezért 1249-ben elvállalta a zágrábi kanonokságot és elhagyta Sopront. Mint spalatói érsek halt meg 1260-ban. Fejérvárakynak megállapítása szerint nagy könyvtára is volt, amely halála után unokáira maradt. Bizonyára itt is gyűjtögette Sopronban.<sup>3(55)</sup>

A weiteni származású *Orbán* papnak végrendelete 1400-ból érdekes bepillantást ad egy korai könyvgyűjtő szekrényébe; nem kevesebb, mint 20 könyvről ad számot a régi írás. Óriási érték volt; hiszen 1263-ban még *Gutkeled Vida* két falut ad kárpótlásul a csatári monostornak a kezén elvesztett bibliáért.<sup>4(56)</sup> 1450-ben már némi túlzással gyűjtő műbarátról is szólhatunk: *Ciner Miklós* franciskánus gvárdián a soproni kolostorból egy értékes breviáriumot vitt magával Székesfehérvárra. Hetekig tartó levélváltás indult meg, hogy az időközben elhunyt páter hagyatékából a könyv visszakérüljön a soproni zárdába. *Egkenfelder Lénárt* 1440 körül Sopronban helyettes jegyző. A magyarországi német irodalomtörténet pozsonyi jegyző korából mint könyvgyűjtőt és másolót tartja számon.<sup>5(57)</sup>

Immár csak pár évtized választ el a könyvnyomtatás elterjedésétől. Addig is soproni papok végrendelezéséből kitetszik, hogy mind többnek volt könyv a birtokában; 1493-ban olvasható első ízben, hogy a könyv, amiről szó esett, nyomtatott. A hagyaték nem egyszer az egyháznak jut, néha az örökösnek teszik a végrendelezők kötelességévé, hogy a halála után a könyveket 134a templomnak juttassa. Így érthető, hogy a Szentlélek-templomának külön könyvtári célra szolgáló helyisége volt már 1476-ban [librey].<sup>6(58)</sup>

A könyvnyomtatás feltalálása pénzértékben nagy rombolást végzett ugyan a könyv birodalmában, de egyúttal ledöntötte az írott szó elterjedésének minden korlátját. Nagy humanista polgármesterünk, *Lackner Kristóf* is bizonytalannal nemcsak írt könyveket, hanem gyűjtött is; a kezdeményezésére alakult tudós társaságnak rendre küldtek írók könyveket, zenedarabokat. Ez lehetett az első világi könyvtár Sopronban. A 17. század derekán a város tüzeslelkű jegyzője, *Vittnyédy István* szintén szerette a könyveket. *Zrínyi*, a költő, aki a későbbi prókátornak ügyfele volt, szintén megajándékozta egy-egy kötettel; maga szívesen adott kölcsön a grófnak könyvet és kéziratot. Bár a német polgárok ajkán „grober Ungar” volt a neve, ő tekinthető az első soproni amatőrnek, aki nem tartalma, hanem kiállítására miatt kedvelte a szép könyvet, ritkasága inkább érdekelte, mint az, amiről szól. 1664-ben megtérve Zrínyi hadjáratából ezeket írja *Ensel* nevű pártfogójának: „Megjöttünk, legyen áldott öfelségének szentséges neve, békével; ha elmenetelem előtt kértél volna, lehetett volna részed az aranyos könyvekben, én olyat nem hoztam, hanem török könyveket, azok is minden prédám, mivel nem gazdagulni mentem, hanem hazámnak, uramnak szolgálni.”<sup>7(59)</sup>

Két évre rá, 1666-ban megalapítják az evangélikus egyházközség könyvtárát, amely mai napig fennáll mint líceumi könyvtár. Ez kezdte magába szívni az elhalt magánosok kisebb gyűjteményeit. A könyvek



megszerzése ez időben még elég nehéz volt. Vándorló kereskedők hurcolták őket városról városra, vásárok alkalmával juthatott hozzájuk leginkább az, aki nem mozdult ki városából. Lassanként azonban a könyvekkel való kereskedés helyhez kötött mesterséggé vált. Főleg a könyvkötők foglalkoztak egyúttal kiadással és árusítással. Tudomásom szerint 1699-ben szerepel először soproni könyvkötő: *Michel Zakariás*, énekeskönyv címlapján, mint akinél a munkát kapni.

A 18. század elején újabb gyűjtési ág bukkan fel: a helyi régészet. Sopron gazdag lelőhelyei biztosan a középkorban is feltárultak már, de akkoriban aligha figyeltek a leletekre. A humanizmus *Lazius Wolfgang* híres bécsi tudós személyében jelentkezik, aki a vár árkában összedült templom romjai közt felfedez egy római sírkövet és felhívja rá a város urainak figyelmét. Sőt az 1548-ban megjelent könyvében leírást is ad róla.<sup>8(60)</sup> A török veszély hírére kellett lerombolni a várárokban épült Míasszonyunk-templomát, <sup>135</sup>nyilván annak az építésénél használták fel már e követ, amelyet azután a városháza udvarán helyeztek el. Az 1676-os évben felirata megrongálódott és akkor elődeink eléggé nem dicsérhető buzgalommal a feliratot egy másik köre másoltatták.

*Barth János Konrád* ev. lelkész, eddigi ismereteink szerint, a legkorábban gyűjtött antik emlékeket. 1686-ban Buda visszafoglalásának emlékére az ev. templomban beszédet mondott, abban megemlítette, hogy a budai zsákmányból neki is jutott Mithridates érmeiből. A beszédet „Buda recepta. Labarum anicianum” (A visszavett Buda. A győzhetetlen zászló) címen nyomtatásban is kiadta és hozzá rézmetszetben egy sor antik érmet mellékel. Esetleg a maga gyűjteményéből.

Talán ez indította a későbbi polgármester, *Dobner Ferdinánd* fiát, Sebestyént, az ügyvédet, arra, hogy maga is kezdjen kutatni régiségek után. Háza a mai Orsolyita-zárda helyén volt; a szomszéd házak bástyarészeiben ma is gyakran vet fel az ásó római pénzt, vagy más római emlékeket. Valószínűleg a középkori árkok ásásánál római lakóhelyek maradványait semmisítették meg. A leletek bősége később 1790 körül arra készítetett egy *Zoller* nevű órást, hogy a Hátsó-kapunál álló házát Sempronius házának nevezze el és erről címet is készíttetett (ma a városi múzeumban). *Dobner* csinos gyűjteményt tudott már bemutatni egy *Clements* nevű angol utazónak, aki 1715-ben több napig időzött Sopronban. 1723-ban a sokoldalú *Brückmann Ferenc Ernő* német tudós kereste fel *Dobner* gyűjteményét és *Sivers Jakab* nevű barátjához írt levélben számolt be a látottakról. Elsősorban a Magyarországon kiásott antik érmek kötötték le a figyelmét, majd a római pénzek szinte teljes sorozata. Felemlíti a soproni talajból kiásott sok római lámpást, könnytartót és urnát. De látott sok természeti érdekességet is; a Glaser-hegyről való vasércet (minera Martis rotunda), kövületeket, török fegyvereket, kígyófejjel díszített karpereceket, cementvízben rézzé változott vastányérmét, önműködő széket, egy érmet, amelyen a lengyel Ágost király nyitott kebellet látható, szívében Luther képpel stb.<sup>9(61)</sup> A gyűjteményben található felírtas köveket, feliratokat és téglákat 1737-ben két neves angol régész, *Milles* és *Pococke* is megsejlelték és leírták.<sup>10(62)</sup> Ez a régészeti érdeklődés a polgárság többségénél azonban meglehetősen elszigetelt maradt: a közömbösség sok kárt okozott. A két angol utazó <sup>136</sup>p. o. szemrehányást tesz a domonkosoknak, akik a kertjükben talált sírkönek felső részét bevakoltatták. A nagy római temető, amely a mai Széchenyi-tér és Csengery-utca közt feküdt, már ebben a században ontotta ugyan kiapadhatatlan kincseit, de kevés érdeklődés fogadta a leleteket. A Hátsó-utca környékéről ahol a *Festetich*-grófoknak majorja (ma a Kat. Legényotthon) állott, már 1782-ben előkerült a földből egy sírkő, de akkor visszatették; mikor pedig 1832-ben ismét rábukkantak, egyszerűen összetörték. Szerencse, hogy valamelyik derék tudós legalább a feliratát megmentette az utókor számára. A Domonkos-zárda mellett álló házát a leletek bősége folytán *Römerhausnak* hívták. Ez maga figyelmeztethette volna a szomszédságot, hogy az ott előkerülő leletek becsesek, de ahogy *Bredeczky* tanító 1800 körül közli, nem egy háziúr megtiltotta a kertje megbolygatását. Így tett egy *Kern* nevű polgár.<sup>11(63)</sup>

Leletek kerültek a líceum gyűjteményébe is, három sírkövet annak a falába illesztettek. Ilyen módon mentettek meg egy szép sírkövet a mai *Vojtkó*-házban és feliratos töredéket a mellette levő *Töpler*-házban is.

A 18. század második felének racionalizmusa a természettudományok felé sodorta a gyűjtők érdeklődését. A főérdeklődés azonban még mindig inkább a könyveket illeti; de lassan-lassan már e században erősödik az éremgyűjtés is és a kimondott ritkaságok felé is fordul a figyelem. Egyéb források mellett itt a végrendeletekben akadhatunk értékes utalásokra és rajtuk keresztül lemérhetjük a város súlyos kultúrvesztéseit is, amikor a végrendelezések értékes gyűjteményektől fosztották meg a közkincset. *Hajnóczy Dániel* hatalmas kézirat- és könyvgyűjteménye fia, a pap révén Rusztra került.

*Serpilius János Keresztély* a Sopron multjában mintegy száz esztendeig nagy szerepet játszó család utolsó itt élő sarja 1763. március 14. kihirdetett végrendeletében pozsonyi testvéreinek családjára hagyta címerét, arany pecségyűrűjét és könyveit.<sup>12(64)</sup>

1771 április 10-én *Deccard János Kristóf* ev. lelkész végrendelete kerül felolvasásra. Erről a tudós, de különcködő papról feljegyezték, hogy prédikációit koporsóban fekvé szokta írni, minek következtében azok hosszúság tekintetében bizonyos kóstolót adtak az örökkévalóságból. És míg imígyen szívesen kacérkodott az örök álommal, a szószekről rádörömbölt arra, akit prédikációja alatt elnyomott a fáradság. Tudós tanár fia volt és fivére, Vilmos, mint természetbúvár írta be nevét a soproni kultúra történetkönyvébe.<sup>137</sup> Könyvtárát és éremgyűjteményét az 1773-ban meghalt fiára hagyta.<sup>13(65)</sup>

*Örtl Károly* ügyvédnek, a soproni levéltár rendezőjének végrendeletét hirdették ki 1795. november 27-én. Már apja, az ev. gyülekezet lelkésze, gyűjtött római érmeket. Ezt a gyűjteményt *Örtl Károly* továbbfejlesztette és végrendeletileg nővéreinek, *Jentschnének*, Sopronban élő családjára hagyta; ha ez kihalna, akkor a körmöcbányai *Freyseichen* rokonságra száll. Erre hagyta két szobát megtöltő könyveit és kéziratgyűjteményét is. Unokaöccsére, *Jentsch Mihályra* három gyűrű maradt; Mária Terézia, II. József és Nagy Frigyes arcképei díszítették ezeket; *Chernelházi Chernel Dávidnak* is hagyott két gyűrűt, az egyiket római fej, a másikon Pius pápának arcképe volt látható; az utóbbit a pápa bécsi látogatása alkalmával vésték, rajta volt az 1782-es évszám.

*Gábriel Lajos*, a város polgármestere könyvtárát már katalógussal látta el. Az 1799 október 25-én felolvasott végrendelet szerint ez unokaöccseire szállt.

De nemcsak halálozás folytán bővült a város veszteségajstroma. Lelkes vevője volt régi könyvnek, kéziratnak *Széchenyi Ferenc gróf* is. Őhöz vándorolt p. o. *Vietorisz Jonatán* könyvtára is. Erről ennek tanítványa, *Kis János* ezt mondja Emlékezéseiben: „Használhatóságát nevelé jeles könyvtára is, melyben a bölcselkedési, szép literaturai s kivált magyar dolgok esméretéhez tartozó osztályokból válogatott munkák találtak s melyből az utólsók közül a nagy nevű gr. Széchenyi Ferenc is többeket vásárolt az országnak ajándékozott könyvtár számára.” Tanártársa, *Raics Péter*, az akkori modern német irodalom jelességeit gyűjtötte.<sup>14(66)</sup>

A 18. század utolsó negyedének nagy veszteségei közé számíthatjuk a zárdai könyvtárak elkótyavetyélését. 1773-ban a jezsuiták rendházát, 1788-ban a franciskánusokét érte el ez a végzet. Az előbbieknél olyan tiszta munkát végzett a felosztatás, hogy a hajdani katalóguson (az Egyetemi könyvtárban) kívül a rendház történetére fontos naplók (a soproni líceum könyvtárában) ismeretesek csak. Megkerült és ma a *Storno*-gyűjteményben van az iskolai előadások számára szolgált díszletterv-könyv.<sup>15(67)</sup> A franciskánus könyvtár teljesen szétszóródott. Talán odavaló volt egy szép könyvtábla, amely jelenleg a völcséji iskolában

van és amelyen a felírás csak annyit tüntet fel, hogy valamelyik ferencendi kolostoré. A könyv maga nincs meg.

A természettudományokat főképpen botanikusok képviselik a 18. században. Az orvosok növényeket gyűjtöttek; *Löw Frigyes*, [138](#)*Deccard Vilmos, Conrád András és fia József. Conrád Andrásnak* még a Ceylonba szakadt soproni *Krausz* is küldött exotikus növényeket, aki ott ezernyi kaland után a tüzéség parancsnoka lett. [16\(68\)](#) *Torkos József*, ev. lelkész, kagylókat gyűjtött, értékes gyűjteményét később a fia a líceumra hagyta. *Bredetzky Sámuel* tanító pedig kövületeket szedett össze. Tudományos kutatása miatt meg is gyúlt a baja a soproniakkal; mikor egy szép napon a pozsonyi út mentén az egyik kőfejtőben mamutsontot leltek a munkások és ő ennek különös nagy becsét tulajdonított, elhíresztelték a városban, hogy fagyökereket néz állatsontoknak. [17\(69\)](#)

Magánosok mindenki számára nyitva álló könyvtárszobái mellett az 1790-es években megnyitott Sopron első német kölcsönkönyvtára, ahol pénzért lehetett főleg szépirodalmi munkákat szerezni. Szó volt ugyan róla, hogy *Németi Mihály* könyvkötő is nyit ilyen, főképpen magyar intézetet, de nyilván nem került rá a sor, viszont *Pfundtner Mátyas* könyvkötő német kölcsönkönyvtárának 1794-ből még a nyomtatott katalógusa is fennmaradt. Csakhogy I. Ferenc még ugyanebben a században megszüntette az efféle, szerinte a káros felvilágosítást terjesztő intézményeket. [18\(70\)](#)

A 19. század első éveiben a Nemzeti Múzeum megalapítása annyiból mért csapást a soproni gyűjtemények állományára, hogy *Széchenyi Ferenc gróf* valószínűleg soproni házából is elvont egyet-mást. A könyvtár itt ugyan egy darabig még megmaradt, de a nemeslelkű adakozó 1819-ben ezt is odaajándékozta a nemzetnek, hogy a múzeumnak kézikönyvtára is legyen. *Horváth István*, a nagyhírű történettudós jött le értük. 9205 kötetet tett ki a soproni könyvtár, melyet a „tüzes hazafi” 26.000 pengőre becsült fel, ehhez járult még 8000 pengő értékű mappa és metszet, úgyhogy városunk szellemi károsodása pénzben 34.000 forintot tett ki. [19\(71\)](#)

Volt még egy nagyobb főúri könyvtára Sopronnak, ez itt is maradt. A *Zay* grófoké. *Zay grófné* a maga idejében ismert író volt; könyvtára az akkori német és külföldi szépirodalmat ölelte fel. Mikor elköltöztek Sopronból, a líceumnak jutott a könyvtár, amelyet a 19. sz. első felében ott működött Német Társaság is használt. A társaság könyveit használta *Petőfi* is soproni katonáskodása alatt és így bizonyosan nem egy olyan könyv is akadt [139a](#) kezébe, amely a ma már elfeledett költőnő birtokából került a líceumba.

Folytatódik a könyvtárak és egyéb gyűjtemények örökbehagyása a 19. század első felének végrendeleteiben is. 1803 február 25-én teszik közhírré *Donner Zsigmondné, Conrád* orvos leánya végrendeletét. A *Fábricius*-ház volt az övé. Ferenc fiának jutott a könyvtár és az ásványgyűjtemény. A kis fiú nyilván nagyon érdeklődött a természettudományok iránt, nevelője *Bredetzky* volt és a gondos anya a végrendeletben arról is intézkedik, hogy a kitűnő tanerő ne távozzék fia mellől: a gyermek 12. életévéig évi száz, attól fogva évi 150 forint tiszteletdíjat rendel neki, sőt ajándékba egy nagy órát is hagy a számára. Csakhogy *Bredetzkyt* a következő esztendőben a soproniak magatartása elűzte innen.

1805 április 24-én kelt *Pruzsinszky József* neves ügyvédnek, az ú. n. *Starhemberg*-ház tulajdonosának végrendelete. A végrendelethez csatolt leltár szerint lakása telve lehetett képekkel és műtárgyakkal, természetesen könyvtára is volt. [20\(72\)](#)

1818 július 22-én nemes *Riedel Károly* végrendeletét bontják fel. Nála is akadt nagy csomó könyv, ezek közül a vallásos jellegűeket egy katolikus pap örökölte, naptárokat, ujságokat és kéziratokat *Gamauf*

*Teofil*, a hírneves történetíró, Sopron egyik ev. lelkésze.

1831-ben *Örtl (Ertl) Ehrenreich* orvos követi a családi hagyományt; házáat az evangélikus gyülekezetre, könyvtárát a líceumra hagyta.

1847 szeptember 28-án *Pürzel József* jogtudós végrendelete kerül kihirdetésre. János nevű teológus fiára hagyja összes könyveit, családi képeit, metszeteit, térképeit, leveleit és fegyvereit.

1847 volt egyébként az első teherpróbája a soproni műgyűjteményeknek. Ez év augusztusában t. i. tudósgyűlés volt a városban, tiszteletükre régiségekből kiállítást rendeztek, melynek szűkszávú lajstroma a kongresszus munkálatait tartalmazó könyvben meg is jelent (1863). Fontossága miatt szó szerint közöljük:

A) Egyiptomi régiségek. 1. sz. 17 egyiptomi bálvány és egy nyakék. 2. sz. Egy mumiakéz és mumiaról hajfűrt egy üvegben, 4 crocodil-mumia s egy üvegben 3 crocodil tojás.

B) Római régiségek. 1. sz. Római bálványok. 7 példányban s 8 lámpa, mécs. 2. sz. Egy sárgaréz, egy heturriai s 6 cserép mécs, 4 hosszú nyaku üveg, 7 kapocs (fibula), több karperec, egy gyűrű ujjon. 2 hajtű, egy fehér márvány római császárfő, egy gerely törött hegygel, egy sarló, egy nyíl, egy rézmécs. 3. sz. 4 példány heturriai s 2 római edény. 4. sz. 3 cserép és egy üveg edény. 5. sz. 5 korsó.

140C) Magyar régiségek. Egy régi kehely, kiásatott Kövesden, Sopron m.; két kalán 1638, 1663-ból, két pár kés és villa; egy tányér alaku talizmán; egy kis szekrény fahéjból, mely Madagaszkár szigetéről hozatott a viszontagságairól elhíresedett gróf Benyovszky Móricztól; egy szelencze, gróf Daun Lipót vezérnagy készítménye; 3 példány pecsétnyomó: a. S. Jordani etc. b. Kolonich érsektől. c. a soproni gymnasium hajdani pecsétnyomója; 8 különféle burnót szelencze; 2 ezüst sótartó, az egyik 1532-ből. Ezen szekrény mellett az ablaknál e cím alatt: „Római hamvvedrek és téglák”, egy faragott négyeszegeletes kőből s nagy égetett téglából láttatnak rómaiak temetkezésére szolgáló anyagok, továbbá római téglák, jelezve LEG XIII. G és ZEG X G P 7. Amazok Sopronról, ezek Egyedről valók.

A hosszú asztalon levő római régiségek. Egy fiók 12 különféle, részint alakokkal, részint göröncserek neveivel ékes cserép mécs. Egy fiók 10 hosszú nyaku üveggel, kis agyaggal és kakassal, egy ércütökör, egy gyűrű, 2 kapocs és 3 melltüvel. Ezek mellett az asztalon 3 római lámpa, 2 hosszú nyaku üveg. Szintén az asztalon 17 különféle nagyságu korsó és fazék.

Régi fegyverek. a. Magyarok. 1. 2. sz. acél ingek, másképp huszár ingek, 3. 4. sz. hegyes tőr (háromélű), a 3. szám alattin markolata felett három oldalról olvasható: Petler lovag s a 3. oldalán 9 félhold, két lábán emelkedő róka és rózsa. 5. 6. sz. két buzogány, 7. sz. vaskezyű. 8. sz. vas sarkantyú, 9 sz. egy címeres töltés tok (Patrontasche) a Rákóczyaktól, melyen egy felemelt kardot két részről két kéz tart, fölül egy szalagon: „Vis unita fortior”, alul „Pro libertate”, közepén „Turma gemina Szirma Ocskaiana Centuri IV. Decurio VIII.” s a Rákóczyaktól használt M. Ország czimere. Tulsó felén tintával írva: „C 4 Kovács Pál 8. Decurio.” 10. 11. sz. az 1741-ben felállított b. Andrassy ezred zászlójának a zászló gombján felüli hegye, 1749-ben ugyancsak Andrassytól az ezrednek ajándékozva az említett báró családi czimerével.

b. Török régiségek. 12. 13. sz. alatt 2 puska. 14. sz. pisztoly szuronnyal. 15. 16. sz. 2 kard. 17. 18. sz. két handzsár késsel mellette. 20. sz. török evő kés. 21. sz. perzsa gyilok. 22. 23. sz. két puzdra. 24. sz. régi janicsár-dob a belgrádi fegyvertárból. 25. 26. sz. tokmány. 27. sz. ékes löportartó.

c. Német fegyverek. 28–32. puskák. 33–36. sz. kézij. 37. sz. két kézre való kétélű kard. 38. sz. kard a

hétesztendős porosz háboruból. 39. sz. vadászkés.

Cserép edények, 9 különféle mázu cserép tál, ezek közül három az 1686-ik évet mutatja, egy 1663–1690, 1727, egy pedig Földesi Erzsébet 1640 felírással. Korsók. 11 példány korsó; 3 év számmal, t. i. 1658, 1689, 1745; 8 példány korsó az agyagba nyomott alakokkal, egy 1596, másik püspöki címmel 1681, egy kokus dióból készült pohár, egy 1533-ból kecske-szarvból faragva. Egyéb edények. Egy sárgaréz nagy keresztelő medence Máriának az angyaltól üdvözölt képével gót felírással. Két hosszú sárgaréz edény kivert alakokkal; egy óntányér III. Ferdinánd lovag-képével stb. két szintily tányér más képekkel 1619-ből, egy füles ónedény mythológiai alakokkal 1649-ből; egy pompás megaranyozott ezüst bilikom, tetején egy magyar; egy kés és villa a saxoniai herceg czimerével; egy kés és villa.

141 Különböző tárgyak az asztalon. Könyvek. Szentírás németül 1594. Füvészkönyv a 16. századból. Regények képekkel s versben 1517. Biblia latinul 1522. Magyar törvények latin és magyar nyelven 1637. Speculum vitae humanae II. Pál pápának ajánlva, a XV. század végén nyomtatva; egy gyöngyökkel kirakott imádságos könyv táblája gazdagon vert ezüsből 1672 és 1683-ból; ismét egy gazdag ezüst s arany filigrán munka táblájú imádságos könyv. Egy napernyő, egy régi hegedű; ujabban egy kis üvegszekrényben 2 régi kanál, egy halcsontból készült kanál.

Valószínűleg nagy része volt a gyűjteményben *Ocskay Ferenc bárónak*, aki a Szent György-utcában lakott a mai evangélikus konventházban. Ha a lajstrom feltüntetné a birtokosokat, nemcsak valóságos keresztmetszetét kaphattuk volna a negyvenes évek soproni gyűjtésének, hanem sok dolognak további sorsát is ki lehetne kutatni. Így csak az 1686-os tálakról hisszük, hogy a városi múzeum habán táljaival azonosak és az Annunziatas réztálat a Storno-múzeum egyik értékében véljük felfedezni.

1848 után a tulajdonképpeni műgyűjtés nagyon nekilendül, ellenben a könyvek gyűjtése ellankad. 1816-ban megalakul az első igazi könyvesbolt; *Wigand* alapította. Változó tulajdonosai voltak, de a mai napig fennmaradt és jelenleg Nagy Magda (a volt Thirring-, majd Máhr-könyvkereskedés) a tulajdonosa a Várkerületen. A könyvgyűjtés immár nem volt nehéz. Sokkal inkább rávetették magukat gyűjtőink a régészetre és a műtárgyakra. *Paur Iván*, a Széchenyiek levéltárosa maga is kitűnő régész volt, gyűjteményét később a megyének hagyta; 1902-ben ezt a város gyűjteményeivel egyesítették. Megkezdtek a *Stornók* is gyűjtésüket. A Stornó-múzeumnak ma már híre van az ország határain túl is. De nagy veszteségek is érték a várost. Idehelyezték a törvényszékhez *Szalay Ágostont*, a kitűnő szimatú gyűjtőt. Éppen akkor érkezett, amikor az evangélikus színezetű céhek korsóikat az építendő templomtorony javára el akarták adni; nosza, *Szalay* megvette. Azután volt neki egy *Eipeldauer* nevű díjnoka, ez pedig a biztosabb előmenetel kedvéért ősi bábsütő-családjának régi ütőfáit juttatta főnöke kezére. Sajnos, még a kiegyezés előtt *Szalay Ágost* elhagyta Sopront, magával víve sok mindent, többek közt a *Ritter*-krónika eredeti példányát is. Ez utóbbit később fia, *Szalay Imre báró* visszaajándékozta a soproni múzeumnak. 1867-ben a város műgyűjtői nevezetesebb darabjaikat kölcsön adták a frissiben berendezett városi múzeumnak, akkor ismerszett csak meg, mennyi szép jószág akad a patrícus házakban. Ez volt bemutatkozása *Schaffner Márton* remek képének, amely Krisztus siratását ábrázolja és amely a francia háborúk óta a *meggyesi Schwartz*-család birtokában van. Nagy kár, hogy a pompás kép nem a soproni, hanem a budapesti Szépművészeti Múzeumban szerepel letétképpen. A polgárok a kölcsönadott 142 műtárgyakat ugyan nemsokára visszavonták, de úglátszik buzdítóan hatottak a gyűjtési kedvre és csak sajnálni lehet, hogy a várost ért sorozatos gazdasági összeomlások, amelyekből a háborúig alig keveredett ki a tehetős polgárság, ellankasztották az iramot.

Egy-egy végrendeletben megcsillanik a kéziratgyűjtés is. Talán nem is egészen szorosan a műgyűjtés

körébe vág, de bizonyos tekintetből mégis meg kell róla emlékeznünk. A gyűjtésnek két ága volt. Csodálatosan korán élt már a soproni polgároknál a mult iránt való érdeklődés. (Neve után ítélve *Capistran* életrajzírója és hajdani útítársa *Péter* barát is soproni volt.) Már a 16. század utolsó negyedéről megkezdődnek a helyi krónikák. Számuk 1860-ig több mint 30. A másolatokról nem is beszélünk. Ilyen eredeti és másolt krónikák után korán nagy volt az érdeklődés. A híres *Csányi*-krónikát a *Heckenast* ötvös család féltve őrizte és csak egy beházasodott rokon közömbössége juttatta a fővárosi *Literári Nemes Sámuel* gyűjteményébe, jóllehet *Paur Iván* is versenyzett érte. *Tschurl* molnármeister krónikáját a bejegyzés szerint évekre magánál tartotta valaki és csak nehezen lehetett az elveszettnek hitt jószágot visszaszerezni. A krónikaírás és olvasás meglehetősen kísérő jegye lett az ő-soproni léleknek, bizonyos tárgyilagos szárazságot hoz ez bele, innen van tán az is, hogy igazi költő és szépíró Sopronból nem pattant a világ színe elé.

Magasabb igényű történetírók szenvedéllyel gyűjtötték az okleveleket és egyéb írott emlékeit a multnak. Láttuk, *Gamauf*-nak örökbe is hagytak ilyesmit. A derék kutató mázsaszám másolt is, hagyatékából néhány ládát *Mária Dorottya*, József nádor felesége is vásárolt. E kötetekből megtudni, hogy ő meg *Leitner Ferenc* polgármester és *Hochholtzer Dániel* városi tanácsos gyűjteményéből vett szemelvényeket. Hivatalos emberek kezén néha minden szándék nélkül megakad valamely fontos okirat, hagyatékukból a legfurcsább helyeken tűnnek azután később fel.

Kézírások gyűjtésével volt kapcsolatos az emlékkönyvek divatja is. Legtöbbször nem az a célzat, hogy híres emberek kézigygye kerüljön bele az albumba, hanem személyes emlékeztető jel legyen a pár soros írás. Csak idővel válnak ezek az albumok a gyűjtés keresett tárgyaivá. De egyes ilyen emlékkönyv-tulajdonosok már korai időkben túlnőnek a szokott kereteken. Így *Pamer György Ferdinándnak*, a 18. század derekán élt soproni költőnek emlékkönyve (*vitéz Simon Elemér dr.* titkos tanácsos birtokában) nemcsak értékes emberek bejegyzését tartalmazza, hanem kortársai közül neves festők is adtak számára lapot, így *Roth* körmöcbányai születésű bécsi arcképfestő, *Möchel* pozsonyi festő, *Engelbrecht Márton* augsburgi rézmetsző; a gyűjtő maga is ragasztott a könyvbe metszeteket.

143Ekképpen forog tehát nagyobb gyűjtemények sorsának kereke. Egy része egyesül másokkal és végül nagy nyilvános gyűjtemények összetartó medencéjében várják sorsuknak így meglehetősen bizonytalan időre kitolt végső beteljesedését. Más gyűjtemények szemünk láttára vesznek el vagy szóródnak szét. Hajdanában a közömbösség olajozta a sorskereket, de az újabb idők azt mutatják, hogy az érdeklődés sem tudja feltartani a kerék biztos munkáját ...

## 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Csatai Endre dr.: Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban. / Dr. Csatai Endre: Bibliotheken und Kunstsammlungen im alten Sopron.

### Dr. Csatai Endre: *Bibliotheken und Kunstsammlungen im alten Sopron.*

Schon um die Mitte des 13. Jahrhunderts ist ein bedeutender Buchliebhaber, der Geschichtschreiber Rogerius, in Sopron nachweisbar und Urkunden machen noch mehrere Sammler weit vor der Erfindung der Buchdruckerkunst namhaft. In den neueren Zeiten gab es große öffentliche und Privatbibliotheken, worunter die heutige Bibliothek des evangelischen Lyzeums im Jahre 1666 gegründet wurde. Seit dem Ende des 17. Jahrhunderts sind auch Liebhaber antiker Gegenstände bekannt, ausländische Gäste Soprons beschrieben oft die Sammlung des Advokaten Dobner, der übrigens auch Curiosa unter seine Schätze aufnahm. Die Sammeltätigkeit breitete sich bald auch auf alte Urkunden, Mappenwerke, Münzen, Waffen

usw. aus. Im Jahre 1847 wurde eine Ausstellung von antiken und neuzeitlichen Kunstgegenständen veranstaltet. Nach 1848 beginnt die Sammeltätigkeit der Familie Storno; deren Museum heute eine Sehenswürdigkeit der Stadt bildet. Das Kunstgut der Stadt wurde aber schon von jeher stets verringert, da mehrere Sammler ihre Sachen in anderen Städten wohnenden Verwandten vermachten oder anderswo übersiedelten. Einen großen Verlust für die Stadt bedeutete die großzügige Spende des Grafen Franz Széchenyi im Jahre 1820, als er seine große Soproner Bibliothek dem von ihm gegründeten Nationalmuseum widmete.

## 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben.

### 144 Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben.

A magyar mult külföldi emlékeinek fenntartása, gondozása ugyanolyan nemzeti kötelesség, mint az itthoniaké. Ez a gondolat foglalkoztatott, valahányszor Bécsben jártam s a Burg közvetlen közelében fekvő Herrengasse palotasorai közt elhaladtam. Mindig bántott, hogy ennek 5-ös számú, barokkstílusú, díszes palotája, melyet általában gróf Wilczek-palota néven ismernek, még mindig jeltelenül áll a többi mellette sorakozó, nagymultú, történelmi nevezetességű ház között. Ebben a házban született ugyanis 1791. szeptember 21-én *Széchenyi István* gróf, a „legnagyobb magyar”.

Régi tartozás nyerne kötelező kiegyenlítést, ha ez a ház, illetőleg palota megfelelő emléktáblával jelöltetnék. Nem országos mozgalomra gondolok, hiszen a szükséges fedezet könnyen volna előteremthető, ha pl. Sopron szab. kir. város és Sopron vármegye törvényhatósága együttesen vállalnák a viszonylag nem nagy költséget. A palota jelenlegi tulajdonosa bizonyára szintén nem utasítaná vissza az emléktáblával való jelölés megtisztelő ajánlatát.

A *Széchenyi István* életrajzára vonatkozó gazdag irodalom elenyészően csekély kivétellel a bécsi Herrengasse 5. számú ú. n. Wilczek grófi palotát nevezi meg *Széchenyi István gróf* szülőháza gyanánt.<sup>1(73)</sup> Legbiztosabb támaszunk és döntő bizonyítékunk erre nézve a bécsi Szt. Mihály-plébánia anyakönyve. A bécsi Szt. Mihály-plébániát nem régen – már az összeomlás után, 1925-ben – megszüntették ugyan, anyakönyveit azonban a Graben mellett levő Szt. Péter-plébánia anyakönyveihez csatolták. Az eredeti anyakönyveket saját szememmel láttam, s arról hiteles másolatot vettem. Ennek a keresztlevélnek adatai szerint *Széchenyi István gróf* a Belváros (Innere Stadt) 18. sz. házában született 1791. szeptember 21-én s még ugyanaznap, ugyanabban a házban megkereszteltetett. Ez tehát kétségtelen. Most csak az a kérdés merül <sup>145</sup>fel, hol van az a belvárosi ház, amelyik Széchenyi születésekor a 18. számmal volt jelölve. Erre nézve bőséges adatokat találunk a bécsi városház levéltárában s a vele kapcsolatos könyvtárban.

A házak számozásának nyomai Bécsben a messze középkorba vezethetők vissza. A házszámozás első nyomtatott példánya 1701-ben jelent meg. Ettől kezdve új házszámozási lajstrom készült 1749-ben, 1771-ben, 1795-ben, 1804-ben, 1816-ban, 1821-ben, 1830-ban, 1860-ban stb. A házak újabb és újabb számozása a város területének nagyobbodásával és az építkezések gyarapodásával van összefüggésben. A mai Bécs városa csak az 1683. évi török veszedelem elmúltával kezd igazán kibontakozni. A virágzás kora a barokk és az ezt követő korszak, s ez a fellendülés kisebb megszakításokkal a monarchia összeomlásáig tart. Bécs város legtöbb és legszebb palotái ebben a korszakban épültek.



A Palais Lembruch, ma Herrengasse 5. sz. ház a XVIII. század első felében készült eredeti rézmetszet után.

A mai Herrengasse Bécs város legrégebbi utcái közé tartozik, eredete még a római kori Vindobona-ra vezethető vissza, amikor Strata alta volt a neve; 1175-től 1500-ig Hochstraße néven ismerik, 1513-tól kezdve Herrengasse-nak nevezik. A 17. század végén a *Puchheim*, *Rosenberg*, *Oettingen* arisztokrata családok házai voltak itt. A 18. század 30-as éveitől kezdve a *Liechtenstein*, *Clary*, *Trauttmansdorf*, *Kinsky*, *Wilczek*, *Herberstein*, *Traun*, *Dietrichstein*, *Stadien*, *Batthyány* családok költöztek ebbe az utcába és építettek itt új palotákat vagy legalább is [146](#)újjaalakították a régieket.<sup>[2\(74\)](#)</sup> Egy részük maig is fennáll, nagyobb részét azonban, különösen a jobboldalon fekvő, páros számmal jelletteket a múlt század végén és e század elején ismét lerombolták s az üzleti és gyakorlati érdekeknek megfelelően átalakították.<sup>[3\(75\)](#)</sup>

A fentebb említett plébániai anyakönyv szerint nevezett Belváros 18. számú háza 1791-ben a *Brassican*-örökösök tulajdona volt. A házak számozása ebben az időben nem utcánként külön-külön, hanem a belváros összes házaira folytatólagosan történt. A belvárosi Brassican-ház száma is időnként változott. 1566-ban: 464, 1664-ben: 445, 1749-ben: 1061, *1771-től 1795-ig*: 18, 1795-től 1822-ig: 34, 1822-től 1860-ig: 26 volt, legújabbban pedig 5-ös számot visel.<sup>[4\(76\)](#)</sup>

A ház történetére nézve alábbiakat sikerült megtudnunk.

A legrégebbi ismert háztulajdonos *Brassican Lajos von Emmerberg* volt, aki 1509-ben Tübingenben született, 1536-ban jogi doktorátust szerzett Paduában, 1537-ben a bécsi egyetem jogi karának tanára s 1542-ben a bécsi egyetem rektora volt. A háznak 1547 óta volt tulajdonosa, meghalt 1549-ben; eltemetve



Bécsben a Burg bejárójával szemben fekvő Szt. Mihály-templomban. Ennek fia lehetett *Joh. Philip Brassicanus* Burggraf zu Neustadt und Schloßhauptmann zu Forchtenau und Eisenstadt, Rudolf császár és király kedvelt embere, aki ezt a házat 1580-ban újjáépíttette, s magát Rudolfot és testvéreit több ízben ugyanott meg is vendégelte. Meghalt 1590-ben.<sup>5(77)</sup> A ház közel két évszázadon át a Brassican családé volt; amikor ennek utolsó sarjadéka 1728-ban meghalt. A ház tulajdonosai ettől kezdve a Brassican-örökösök voltak – névszerint *Lembruch Károly Ignác*, Alsóausztria tartományi marsallja és utódai –, akiktől 1805-ben *Falkenhayn Jenő* gróf tulajdonába ment át, s ettől 1825-ben *Wilczek Ferenc József gróf* vette meg. A palota ettől kezdve a mai napig e család tulajdona.

A ház tehát, amelyben *Széchenyi István* született, 1791-ben a Brassican, illetőleg a Lembruch család örököseié volt. *Széchenyi Ferenc* gróf és neje 1788-tól kezdve kevés megszakítással 1815-ig ebben a házban laktak. 1815 tavaszán *Széchenyi Ferenc* családjával a Landstraße 212. sz. házba költözött, amelyet *Collet Ernőné* szül. *Wagner Alojziától* vett meg 120.000 forintért. *Széchenyi Ferenc* ebben a házban – ma Landstraße Hauptstraße 90. szám – halt meg 1820. évi december hó 14-én.<sup>147</sup> Ezt a házat 1821-ben özv. *Széchenyi Ferencné* eladta 50.000 forintért *Strasser Antalnak*.<sup>6(78)</sup> Özv. *Széchenyi Ferencné* később újra visszaköltözött a Herrengasse 26. sz. házba, ahol 1824. január 20-án hunyt el.<sup>7(79)</sup>

Tehát a mai Wilczek-palotában halt meg *Széchenyi István* édesanyja is, ugyanabban a házban, ahol 33 évvel korábban István fia született.

Említettekén kívül a mai Herrengasse 5. számú háznak több hírneves művész, színész lakója volt. Ebben a házban lakott *Füger Henrik* festő (1751–1818), *Neumann Lujza* színművésznő, férjezet *Schönfeld Károly grófné* (1818–1895), *Lieder Ferenc* arcképfestő (1786–1859), *Gabillon Lajos* színművész (1828–1896), *Hohenfels Stella*, a Burgszínház népszerű művésznője (1859–1920), végül *Grillparzer Ferenc* (1791–1872), a legkiválóbb osztrák költő.<sup>8(80)</sup>



A bécsi Herrengasse 5. sz. ház, Wilczek gróf palotája, mai alakjában.

A mai Wilczek-palota a századok folyamán sokat változott úgy külsőleg, mint belsőleg. A mai háztelek trapézalakú, kisebbik fele átnyúlik a Schauflergasseba, szélesebb arcvonala a Herrengasseban van.

A herrengassei Wilczek-palota mai külalakját 1735-ben nyerte, amikor az a Lembruch-család tulajdonában volt s korának jellegzetes barokk ízlése szerint újjáépült.<sup>9(81)</sup> Tervezője *Gerl Mátyás* volt, korának egyik legkiválóbb építőművésze.<sup>10(82)</sup> Erkélyrácsa <sup>148</sup>szembenőn szép és érdekes. A Schauflergasse felé eső belső részén korábban két kisebb ház állott, valamikor főhercegek laktak benne, ma udvar és raktárak vannak ott. Alagút kötötte össze, ez azonban már régen megszűnt.

E néhány sorban *Széchenyi* emlékének kívántam hódolni, s a Bécsben járó magyarok figyelmét felhívni, hogy kegyeletes érzéssel forduljanak „a legnagyobb magyar” szülőháza felé, ha a Herrengasse 5. számú ház mellett elhaladnak. In magnis et voluisse sat est.

### Főző Géza: Soproni gesztenyések.

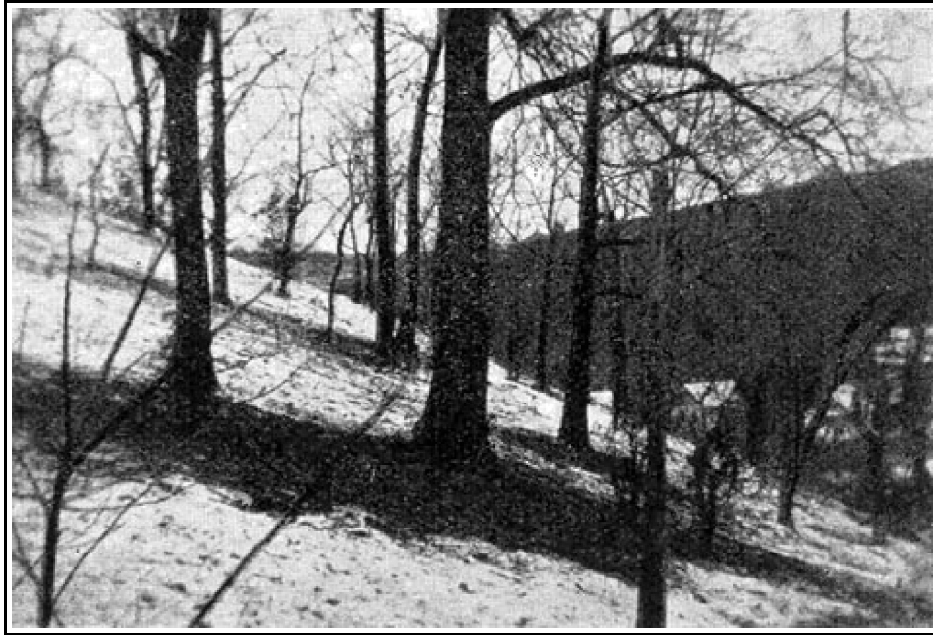
Az elmúlt év őszén egyik soproni újság foglalkozott egy – a fővárosi napisajtóban megjelent – közleménnyel, amely szerint Csonka-Magyarországon Kőszeg vidéke lenne az egyedüli hely, ahol a szelídgesztenye megterem.

A *szelídgesztenyéről* hazánkban 1875-től kezdve rengeteg cikk, közlemény jelent meg a napi- és a szaklapokban. Alig van azonban olyan, amely a *sopronvidéki* gesztenyésekkel foglalkoznék; beható tanulmány pedig egy sem látott napvilágot. Ugyanakkor azonban valamennyi részletesen foglalkozik Kőszeg vidékével, mint Csonka-Magyarország legnagyobb ősgesztenyés helyével.

Tagadhatatlan, hogy itt vannak a legnagyobb ősgesztenyések.<sup>1(83)</sup> Számottevő gesztenyések azonban vannak másutt is, így Zengővárkonyban 40 kat. hold, Iharosberényben 70 kat. hold, Pécsbányatelepen 50 kat. hold. Ezek is összefüggő, nagyobb kiterjedésű gesztenyeerdők. Azonkívül megtalálhatjuk Szombathely, Körmend, Bozsók, Nagykanizsa, Zalaszentgrót, Zalamerenye, Zalaújlak, Surd, Nemespátró, Zákány, Pécs, Pécsvárad, Hosszúhetény, Iharos, Szentgyörgyhegy, Sümeg, Badacsony, Túrje, Rőt, Veszprém, Apátvarsad, Püspöknádasd, Egyházasmaróti, Visegrád, Nagymaros (13 kat. hold), Jánosháza, Szerdahely, Bakony, Vérteshegylánc, Nagybánya vidékén és még sok helyen, kisebb nyomokban az egész Dunántúlon.

Sok községnév is bizonyítja, hogy ott egykor kiterjedt gesztenyések voltak: Geszt, Geszti, Gasztony, Gosztony, Kosztány, <sup>149</sup>Keszthely, Gesztely, Gesztenye, Geszteréd, Gesztes stb. Egyes zalamegyei községek híresek voltak gesztenyevásáraikról.<sup>2(84)</sup>

Végül szemünk előtt a példa, hogy Sopron vidékén is megterem – mi több – *óshonos* is a szelídgesztenye. Az Alsó- és Felső-Lővérek gesztenyései, a Váris mögötti gesztenyeerdő, az Istenszéke (Himmelsthron) körüli és a soproni erdőségben szétszórta előforduló gesztenyefák, a sopronbánfalvi 14 kat. hold gesztenyés, majd az erdei malomtól Ágfalva község felé vonuló 34 kat. hold gyümölcsös gesztenyései,<sup>3(85)</sup> az ágfalvi, lépesfalvi gesztenyések tanúsítják, hogy itt valaha kiterjedt ősgesztenyések voltak.<sup>4(86)</sup> Márcfalva, Nádasd, Lépesfalva, Feketeváros határában erdőket képez a szőlő és a tölgy között. Elvadulva kisebb bokrok alakjában a Soproni- és Lajtahegységben, Peresznye és Savanyúkút környékén is megtaláljuk.<sup>5(87)</sup>



1. kép  
Gesztenyés a Heislerbergen.

*Kerner Antal* ugyan kétségbe vonja, hogy őshonos vadfánk. Bizonyításul *Nagy Károlyra* hivatkozik, aki a gesztenyefák ültetését „*Capitulare de villis*”-ében a gazdáknak meghagyta.<sup>6(88)</sup> Ez azonban, mint később látni fogjuk, gyenge bizonyíték. Feltevése <sup>150</sup>szerint a törökök uralkodása idején került volna hazánkba,<sup>7(89)</sup> majd meg a rómaiaknak tulajdonítja a telepítést.<sup>8(90)</sup>

*Plinius* szerint kb. 504 évben Kr. e. a görögök hozták földrészünkre Kis-Ázsiából és innen a rómaiak terjesztették el.

A gesztenye római kori telepítését azzal igyekeznek bizonyítani, hogy rendszerint régi emberi települések környékén fordul elő. Ez azonban úgy is magyarázható, hogy a szelídgesztenye nagy tápértéke vonzotta településre az őskori embert. E mellett szól az a körülmény is, hogy az utolsó századokban való nagymértékű pusztulását is az ember okozta. Fáját is sokféle célra használhatták, tehát irtották.<sup>9(91)</sup> Másrészt a gesztenyések talaja alkalmas volt szőlőművelésre, így ez a növény is ellensége lett.

*Dr. Gáyer Gyula* a Kőszegi hegység–Rozália vidékén az ausztriai és stájer megállapítások nyomán kétségtelenül bebizonyította a gesztenye őshonos voltát. Ezek harmadkori gesztenyések.<sup>10(92)</sup>

Figyelembe veendő, hogy a szelídgesztenye mindenütt párhuzamos a bükk vonulatával, déli Angliától egész Franciaország, a Rajnavölgy (*Mosel, Bonn*), Svájc (*Bodeni tó*), az Alpokon túl a Közép-tenger vidékéig. Másik vonulata Angliától a Harz (*Blankenburg*), Szászország (*Drezda*), Magyarország.<sup>11(93)</sup>

Az Alpok magyarországi nyúlványai és az egész Dunántúl területe a jégkorszakban mentesek voltak a jégtől. Ezzel magyarázható, hogy az Irottkőn, Stájerországban (*Gleichenberg*) és a bakonyi bazaltkúpokon ősgesztényések maradtak vissza. A rajnavidéki leletek<sup>12(94)</sup> bizonyítják, hogy a szelídgesztenye a diluvilális korszakot is átélte.

Valójában tehát egész földrészünkön őshonos. Előfordul Európában, Észak- és Közép-Amerikában, Kína- és Japánban, Afrikában (*Atlasz-hegység*).

Talajigénye tekintetében ugyancsak eltérők a vélemények.<sup>13(95)</sup> Némelyek szerint homokon, agyagon, mások szerint kristályos kőzeteken, kvarcitokon, filliten tenyészik. *Janka Viktor* szerint a görög földön az Athos-hegy tiszta márványán van gesztenyeerdő. Sopron környékén az Alsó- és Felső-Lővérek, valamint az erdei malom–Ágfalva között elterülő gesztenyések tortonien-(*Miocén*) <sup>151</sup>homokon, az Istenszéke, sopronbánfalvi 399.3 Δ (*Heislerberg*) és Fáberrét–Sánchegy alsó részén levő gesztenyefák csillámpalán, a Sánchegy felső részén levők diluviális terrasz kavicsos és végül a várasi gesztenyés muszkovitgnájszon díszlenek.<sup>14(96)</sup>

Erdőgazdaságban rendes üzemben kezelve csak Németországban található. Itt 15–20 éves rövid vágási fordulóknak mint sarjerdőt kezelik, hogy szőlőkarókat készítsenek belőle. E sarjerdők fatermése olyan nagy, hogy valamennyi fanemet felülmúlja.<sup>15(97)</sup>

Rendszertanilag a szelídgesztenye (*Castanea sativa*) nemzetsége a bükk és tölgy között áll és mindhárom növénynem a harmadkorban közös törzsből, örökzöld ősoktól származott. Hazánkban a pannon-beltenger kerületén és a Magyar Középhegységben hatalmas erdőket alkotott,<sup>16(98)</sup> azonban egyrészt értékes fája miatt pusztították, másrészt elnyomta a gyorsabban növekvő bükk; pusztították az erdőn makkoltatott sertések, végül a gesztenye rovására terjeszkedő szőlőművelés. Pécsen a szénrétegek feltárása miatt, Nagybányán bányaoszlopoknak vágta ki. Franciaországban, Angliában a hajóépítés okozta pusztulását.

Fája szép fehér, vagy világosbarna, nagyon finomrostú, kemény, hajlékony, rugalmas, könnyű, teherbíró és rendkívül tartós. Épületfát, hajópallót, szőlőkarót, présfát, kerítésoszlopot, puskaagyat, bútort és a legkitűnőbb hordódongát készítik belőle. Gyökérfája a legszebb facsomor. Hajtásaiból abroncsot gyártanak. Kérgét – csersavtartalma miatt – a cserzőipar is felhasználja. Lombjával derékaljat tömnek ki. Gyümölcsének nagyobb szemű fajtájából csokoládéhoz hasonló ital és a legjobb pótkávé készül, mely cukor nélkül is édes. Dél-Európa lakosai főzelékhez is adják, liba- és kacsasültet töltenek vele. Olaszország egyes vidékén fontosabb népelelmezési cikk, mint a gabona.

A gesztenyeliszt zsírtartalma 4–6-szor nagyobb, mint a búzaliszté. 100 g gesztenyeliszt 349.10 kalóriaértékű, míg ugyanannyi búzaliszt 347.70.

Többféle fajtája van, melyek között a legnagyobb szemű a *Marone*, de legkényesebb is. Igen ízletes és korán érő a *Torcione*, de mint *Marone* nem sokáig tartható el. A *Verdosa* későn érő, jól eltartható, de ízetlen. A *Montane* a magasabban fekvő vidékek fája. A *magyar* gesztenye cukortartalomban valamennyit felülmúlja és sokáig eltartható. Vannak ezek között olyan fajták, amelyek alig maradnak el nagyságban a *marone* mögött.<sup>17(99)</sup> A <sup>152</sup>Felső-Lővérekben, de főleg Sopronbánfalván *marone*, sőt ezt felülmúló nagyságú gesztenye is terem.<sup>18(100)</sup>

A *Castanea americana Raf.* hasonló az előbbihez, de a levelei csüngők. Észak-Amerika fája. A cserjealakú *Cast. pumila* L. (khinkopin) Észak- és Közép-Amerika déli tájain fordul elő. A *Cast. argentea Blume* Jáva szigetén szintén ehető gyümölcsöt terem.

A szelídgesztenye a barkás virágú fák közé tartozik. Tízéves korában kezd fejlődésnek indulni és 50–60 éves korában eléri 17–35 m magasságban növekedését. Vastagságban azonban még soká növekszik és kora az ezer évet is elérheti. Hazánkban a legvastagabb a kőszeg-királyvölgyi 925 cm kerülettel. Kora 800 évre

becsülhető.[19\(101\)](#) Valamivel kisebb van Pécsbányatelepen (880 cm[20\(102\)](#)) és Sümeg mellett (817 cm[21\(103\)](#)).



2. kép.

Gesztenyefa a Hackstock-gyümölcsösben. (Kerülete 620 cm.)

Tekintélyes vastagságút találtam Sopronbánfalván a Hackstock-gyümölcsösben,[22\(104\)](#) amely mellmagasságban mérve 620 cm. 2.5 m magasságban a törzse háromfelé ágazik, ezek közül a középső ág csonka és korhadt. A keleti ág kb. 5 m magasságban ismét ketté ágazott, azonban a külső ágat a hónyomás évekkkel ezelőtt letörte. Nem messze ettől, a domboldalon áll egy fa 537 cm kerülettel, majd egy kisebb, 403 cm törzszel.[23\(105\)](#)

Jóval nagyobbak találhatók Alsó-Ausztriában, Prigglitz [153](#)mellett, 12.5 és 13 m a kerületük. A legvastagabb törzsű gesztenyefa az Etna hegyén álló „*Castagno di cento cavallo*”, kerülete 64 m.

Termesztése jövedelmező, mert kifejlett, 70–100 éves fa 150–200 kg termést ad,[24\(106\)](#) termését minden évben egyformán meghozza, mivel az utófagyoktól kései virágzása miatt nem szenved. Virágzása május végétől júliusig tart, ezért a méhészet szempontjából is értékes fa (gesztenyeméz!), mert itt a méh nagy tömegben hosszú ideig kapja a virágot.

A széllel szemben jóval érzékenyebb, mint a hideg iránt, ezért a Lajtahegységnek az Alpok felé néző oldalán a Schneeberg- és Raxról lezúduló szelek miatt nem sikerült meghonosítani.[25\(107\)](#) Trágyázást, metszést, permetezést nem kíván, gyümölcsében a szél, rágó-, szívó- vagy gombakártevők nem pusztítanak, még a lombgyűjtést, aljfüvet is eltűri. Legtöbbet a fagyöngytől[26\(108\)](#) sínylődik, amely a Lővérek gesztenyefáin elég gyakori. A kálium az egyetlen, de legfontosabb szükséglete, ezért ősi helyén gyakran

fordul elő vele együtt a saspáfrány (Kecskepaták, Ikerárok, Tacsiárok) (*Pteris aquiliana*), seprózanót (*Sinothammus scoparius*) és a hanga vagy csarab (*Calluna vulgaris*), amelyet a nép itt erikának nevez (Vashegy, Károlymagaslat stb.), mint káliumjelző növények.

Az Országos Pomológiai Bizottság az 1., 5., 6., 8., 10., 11., 30. és 31. számú pomológiai körzetekbe ajánlja tömegtermesztésre Sopron-, Vas-, Zala-, Somogy-, Baranya- és Fehér vármegyékbe.

Termesztése ellen felhozzák, hogy sokáig fordul termőre. Mivel fajtaazonosságát ivaros szaporítás, tehát magvetés útján is megtartja, az ősszel elrétegezett magvak csiragyökerét tavasszal, ültetés előtt visszacsípve, előbb termőre fordíthatjuk. Vagy pedig a törpebb növekedésű japángesztenyére, vagy önmagára visszaoltva siettethetjük termőre fordulását.

A szelídgesztenye a legszebb díszfánk, amely tájesztétikai szempontból is több figyelmet és védelmet érdemelne. Teljes virágzásában olyan, mint egy drága, finomművű, harmonikus pasztellszínekben pompázó, antik virágszőnyeg, amelynek színeit művészi kezek válogatták össze. Fenséges szép virágcsokor az egész fa és a virágokat ellepő méhek zümmögése a legmélyebb áhitatot kelti a természet templomában. Ez a virágzás [154](#) hónapokig tartó tavaszi ünnep: virágnász és lakomaasztal a méheknek. Gesztenyeméz ...

Hosszantartó és késői virágzásához viszonyítva gyümölcse hamar kifejlődik. Augusztusban már teljesen kifejlődve ül tüskés tokjában. Még sápadtzöld ilyenkor, csak csúcsos végét festi némi barnulás. Az őszi verőfény aztán megérleli és termése lehull, vagy lerázzák. De a gesztenyefa még ettől sem lesz komor. Valami elpusztíthatatlan, szelid nyugalommal néz el a kopaszodó táj fölött, vissza az évezredek multba, vagy talán a jövő évezred elé ... Bölcs aggastyán, nem siet élni, nem siet meghalni.

Minden gesztenyész arca más. Mindegyik magán viseli a vidék jellegét, történetét.

A kőszegvidéki gesztenyefák terebélyesek, zömökek, dacosak és rendíthetetlenek, mint a velemi ősmagyarok, akik az Irottkőt ma is „Tütüm”-nek nevezik. A Mecsek és Zengő gesztenyéi szelíden bánatosak, mintha török vagy rác martalócok elől bújkáló, hontalan magyarok sóhajtásait rejtegetnék. A balatonvidéki gesztenyefa derűs, mintha az elmúlt évszázadok vidám szüreti emlékei mosolyognának belőle. A soproni gesztenyefák reszketve figyelnek a Bécs felől jövő, leigázó szélben. Hosszúrunyult törzsükön kis korona: olyan, mint valami sváb kalap ...

Amilyen elszomorító csonka hazánk pusztuló gesztenyéseiről olvasni,[27\(109\)](#) szemünk előtt pusztuló és pusztított lövérgesztenyéseket látni,[28\(110\)](#) olyan megnyugtató öröm nézni a szomszédos Sopronbánfalva és Ágfalva lakosait, akik szeretik, értékelik, megbecsülik és ültetik a gesztenyét. 1895-ben Sopronbánfalva gesztenyefaállománya 672 darab volt, 1935-ben már 1309 fa volt. Bár 1923 óta a terjedelmes fákat mindkét községben alaposan megritkították, ennek oka nem céltalan pusztításvágy, ellenkezőleg, ezek az előregedéstől terméketlen, vagy apró gyümölcsöt hozó fák, amelyeknél vagy a visszahagyott tuskókból előhajtó, vagy a visszametszett koronaalapról kihajtó sarjakat nagyobb gyümölcsű fajtára szemezik be, illetve oltják át.[29\(111\)](#) Részben ugyanez ok miatt irtják az ágfalviak is, másrészt azért, mert ott a gesztenyefák túl közel, helyenként alig 3–4 méternyire állottak egymástól, a napfény felé törekedésben felnyurgútlak, tehát koronát alig nevelhettek és így termést is keveset hoztak. Az 1923 óta kitermelt törzsek száz vagonnál is többre rúgnak. [155](#) Kis részét hordódongának, szőlőkarónak, kerítésoszlopnak dolgozták fel, a többi Ausztriába szállították, a maddighofeni börgyárnak.



3. kép.

Koronaalapra visszametszett gesztenyefák.

A kivágott törzsek helyén már szép sarjerdő nőtt, azonban jelenlegi állapotában a faegyének csak olyan sűrűn állanak egymáshoz, mint régen.

Ha hitelt lehet adni egyesek szavainak, egy-két évtizeddel előbb a leírtnál<sup>22(112)</sup> nagyobb törzsű példányok állottak a környéken. Beszélnek vastagtörzsű példányokról Lépesfalva körül is. A gyümölcsfák iránti megbecsülésünknek adjunk kifejezést azzal, hogy a jelenleg ismert legnagyobb gesztenyefát a hozzá szükséges terület nagysággal együtt a megye vagy az állam költségén – esetleg egyesületek vagy a társadalom hozzájárulásával – megvásárolva, természeti emlékké nyilvánítsuk. Mint idegenforgalmi látványosság is sokakra gyakorolna vonzóerőt.

És vegyünk példát a sopronbánfalviaktól: aki teheti, ültessen gesztenyefát. Nemcsak gazdasági, hanem nemzeti érdekünket is szolgáljuk ezzel. Évente 700.000 pengőt adunk ki külföldre gesztenyéért – pedig ez idehaza is megterem, jobb minőségben.

Az elmondottakból kiviláglik, hogy nemcsak Kőszeg vidékén, hanem Sopron környékén is megterem a szelídgesztenye. Nem ugyan 600 kat. holdon, de 200 kat. holddal mi is büszkélkedhetünk, ha csak a soproni, harkai (Himmelsthron), bánfalvi és ágfalvi gesztenyéket számítjuk. És Sopron vidékén még nem kell meghúzni a lélekharangot sem a haldokló gesztenyések <sup>156</sup>fölött. A sopronbánfalviak ültetik, nemesítik a gesztenyét. Ha nem kötné őket az új erdőtörvény, akkor a Tacsai-árok elején levő blokkház tulajdonosa a Sánchegyen maholnap nem hitvány fenyőfákkal itt-ott megtűzdelt keverékerdőt, hanem büszke, gyönyörű gesztenyéset<sup>30(113)</sup> látta ablakából.

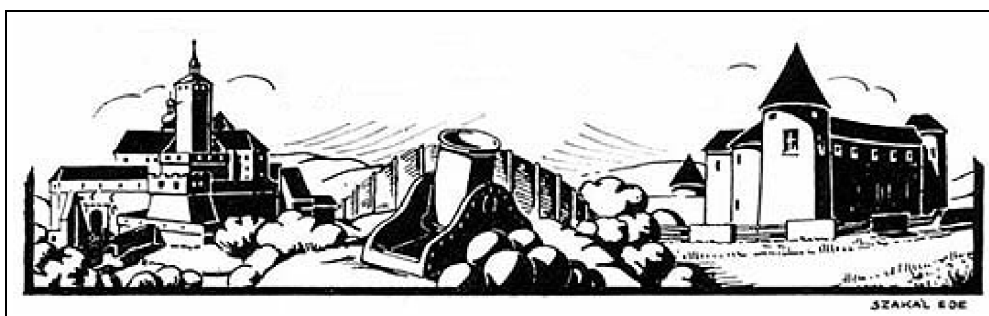
**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Főző Géza: Soproni gesztenyések. / Főző Géza: Kastanienanlagen**



im Soproner Gebiet.

### **Főző Géza: Kastanienanlagen im Soproner Gebiet.**

Verfasser weißt nach, daß die Edelkastanie (*Castanea sativa*) in der Umgebung Soprons nicht etwa eine römische oder mittelalterliche Pflanzung, sondern ein uralter Wildbaum unserer Gegend ist, der schon vor der Diluvialzeit hier gedieh und um das Pannonische Binnenmeer große Urwälder bildete. Verfasser berichtet über einen Kastanienbaum mit 6.20 m Umfang im Hotter von Sopronbánfalva, dessen Alter er auf cca 600 Jahre schätzt. In den Kastanienanlagen der Umgebung Soprons befinden sich Bäume, dessen Frucht die Größe der Maroni erreicht, ja sogar übertrifft. Die ungarische Kastanie, eine der wertvollsten Früchte, deren Kultur einen ergiebigen Erwerbszweig bildet, übertrifft zufolge ihres größeren Zuckergehaltes und ihrer Güte sämtliche anderen Kastaniensorten. Verfasser befaßt sich eingehend mit den Kastanienanlagen in der Gemeinde Sopronbánfalva, wo man fürerst den großen Nutzen der Kastanienanlagen erkannt und daher diese ständig vergrößert und veredelt.



1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK ÉS NEMESI KURIÁK.

---

## 157 SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK ÉS NEMESI KURIÁK.

---

1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK ÉS NEMESI KURIÁK. /  
László Ernő: A peresznyei gróf Berchtold-kastély.

### **László Ernő: A peresznyei gróf Berchtold-kastély.**

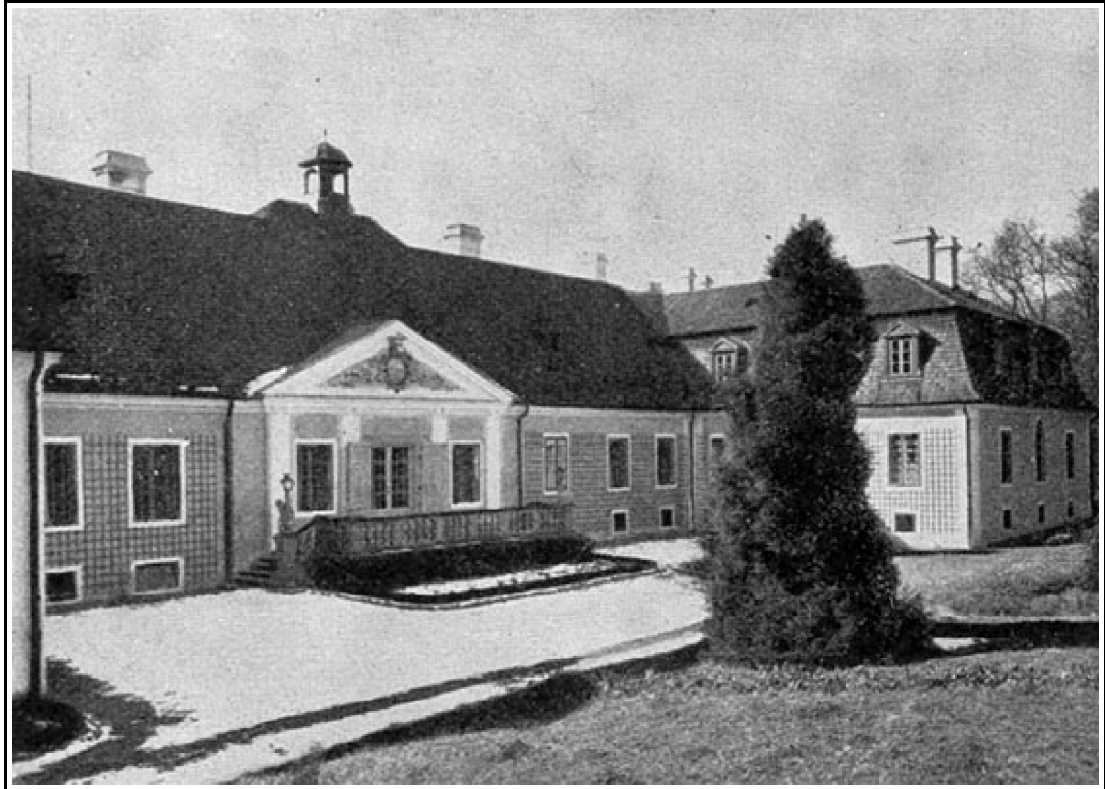
A kastély a völgyben fekvő községen kívül, két hegy szelíd hajlású lejtője közé szorult évszázados parkban fekszik.



Peresznyei kastély: Főhomlokzat.

Fotó: Diebold.

Peresznye Sopron vármegyének egyik legrégebben emlegetett községe. Már azok között az adományok között szerepel, amelyeket 1194-ben Domokos bán *Borsmonostor* alapítására felajánlott a heiligenkreuzi apátságnak. Így a ciszterciták birtokába került a falu, majd a reformáció zavarai a Nádasdy-családnak juttatták. Mikor Nádasdy Ferencet 1671-ben lefejezték, előbb Draskovics Miklós, majd rövidesen utána Esterházy Pál gróf váltotta magához a borsmonostori uroalmat. Esterházy az apátságot újjászervezte, de annak egykori falvait megtartotta magának. A 18. század elején már e családnak úgynevezett cseszneki ága a birtokos, egyik-másik családtagja a templom sírboltjába is temetkezett. 1866-ban a Trauttmansdorf-Weinberg grófi család, 1872-ben pedig házassággal a Berchtold grófi család jutott a falu birtokába. Jelenlegi ura, Berchtold Lipót gróf, aki a háború [159](#)kitörésekor a monarchia külügyminisztere volt. Újabban ritkán fordul meg Peresznyén.



158 Peresznyei kastély: Kerti homlokzat.  
Fotó: Diebold.



Peresznyei kastély: A nagy ebédlő.  
Fotó: Diebold.

A kastély magva nyilván a 18. század folyamán épült. Minden átalakításnál, még a gyökeresebbeknél is, felhasználták a régebbi részeket, ezzel az épület egységét megbontották. Héttengelyes főhomlokzata, oldalt egy-egy nagy szárnyal, egyszerűsége mellett igen kellemes benyomást tesz és rendkívül barátságos. A főhomlokzat kétszárnyú lépcsőzete az előtte lévő hatalmas nyílások és árkádok között látható. A 18. század legvégére jellemző szegényes díszeket, a vakolt táblákat, az egyszerű gombbal a falhoz kötött sávokat, az ormot, közepén egy órával az építész gazdaságosan helyezte el. A motívumok szerénységénél hatásosabb a nagy nyílások okozta sötét foltok és a világos falrészek játéka.

A kerti homlokzat főtengelye nem esik egybe a főhomlokzatéval, sőt a szárnyak sem szimmetrikusak. Szemben az emeletes főhomlokzattal, a kerti rész csak földszintes, mivel az egész kastély hegyoldalon fekszik; főbejárójához alacsony, kétszárnyú lépcső vezet, két szélén egy-egy lámpást tartó angyal-szobor.

A főhomlokzaton a szobák előtt hosszú folyosót látunk. A szobák többnyire teknőboltozattal fedettek, az oldalfalakat empire-stílusú kárpit vonja be. A tulajdonos művészszeretete rengeteg műkincset halmozott itt fel bútorban, szoborban, festményekben. Füger, Amerling, Kriehuber, Winterhalter jeles művészek szép arcképei mellett egy Cranach Madonna köti le legjobban figyelmünket.

Egy nagyobb szobát kápolnának rendeztek be Nepomuki Szent János tiszteletére. Több értékes tárgy mellett itt a pergamentre festett kis szentképecskék gyűjteménye figyelemre méltó.

A kastélyt övező nagy parkot kettészeli az országút. A kastély díszkertje francia ízlésű; benne egy szép Flóra-szobor a 18. századból. A többi rész hatalmas fáival, a hegyes vidék nyújtotta természeti

adottságoknak hamisítatlan felhasználásával az angol park törvényeihez igazodik.



**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.**

---

**160 A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.**

---

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / L. E.: A városi múzeum gyarapodása 1937-ben.**

**L. E.: A városi múzeum gyarapodása 1937-ben.**

Amióta a régiségek gyűjtése divatossá vált, a magángyűjtők száma megszorodott, a múzeumi gyűjtés egyre nehezebbé vált. A mult emlékeinek ápolása, gyűjtése egyrészt örvendetes, hiszen rengeteg érték pusztult el tudatlanság és közömbösség következtében, az a körülmény azonban, hogy a magángyűjtők a köztől és a nyilvánosság elől vonják el ezeket az emlékeket, csökkenti a magángyűjtők érdemeit.

A soproni városi múzeum gyűjtése elsősorban és csaknem kizárólagosan Sopronra és Sopron vármegyére irányul – az éremgyűjteményt és a szakkönyvtárat kivéve. Ennek az elvnek betartása szigorúan kötelező, mert csak ennek alkalmazásával válik igazán jellegzetessé és valóban értékessé múzeumunk. Nemcsak vétenénk, de elsekélyesednénk, sőt nevetségessé válnánk, ha fővárosi, tartományi, vagy más múzeumokkal versenyt gyűjteni igyekeznénk. Reánk nézve csak az bír igazán múzeumi értékkel, ami ezzel a várossal vagy vármegyével összefüggésben van, akár közvetlen, akár távolabbi vonatkozásban. De éppen ez a körülmény az, ami a gyűjtést megnehezíti. A mai nehéz gazdasági viszonyok közt Mecénás nem igen akad, a valóban soproni anyag elég ritka; ami a múzeumon kívül van, annak számottevő része magántulajdon, tehát csak igen drágán, vagy egyáltalában nem szerezhető meg. Mindamellettt évről-évre akadnak értékes szerzemények. A jövő sem kilátástalan. Sopron város és vármegye földje még sok régiségi értéket rejt magában, amelynek tervszerű kutatása, vagy az ú. n. véletlen folytán való felszínre jutása még sok és értékes anyaggal fogja gyarapítani múzeumunkat. A tervszerű ásatási programról: hol, hogyan és mikor történjék, majd egy más alkalommal fogunk beszámolni.

Az 1937. évi gyarapodásszámokban kifejezve az egyes gyűjteményeknél a következő: Régiségtár: 87 drb.; Néprajz: 62 drb.; Természetrajzi tár: 2 drb.; Képtár: 1 drb.; Szakkönyvtár: 54 kötet (28 mű); Éremtár: 509 drb.; Bútor, felszerelés: 26 drb.; Széchenyi-emlék: 18 drb., ill. kötet. Összes gyarapodás: 759 drb.; ebből

vétel útján; 625 drb. 2012.13 P értékben, a többi: 134 drb. ajándék.

161 Legértékesebb gyarapodásaink a következők: A mai városháza helyén 1893-ban talált capitoliumi triász-szobrok rekonstrukciója; Magyar díszruha-ékszerkészlet (53 darabból), készítette Pollák Ráfael soproni ékszerész 1904-ben; Széchenyi István mellszobra Mátraytól; Mária Terézia-korabeli nagy lábasóra, készítette Zoller X. Ferenc soproni órásmeister; Empire-korabeli butor 8 drb.; a Sopronban állomásozott 19. sz. osztrák csendőrezred csákója a Bach-korszak idejéből (1850–60); régi orvosi műszerek dr. Scheffer Oszkártól; végül Jézus megkereszteltetését ábrázoló, 62 cm magas, művészi kivitelű faszobor, készítette a soproni származású Kugler Ferenc Pál 1872-ben. Az éremtár főképpen kegyérmekkel gyarapodott; az egyéb éremgyarapodások közül egy Nagy Lajos-korabeli soproni aranyelet, továbbá Horthy Miklós és Gömbös Gyula bronzérmei Hanisch Conceától, néhány helyi vonatkozású személyi érdemérem és Gömbös Gyula bronzplakettje Z. Kiss J.-től érdemelnek külön említést.



Faszobor 1872-ből.

\*

A városi múzeum 1937. évi újabb szerzeményei közül külön méltatást érdemel *Kugler Pál Ferencnek* Jézus megkereszteltetését ábrázoló faszobra.

A művészettörténelemben is számon tartott *Kugler Pál Ferenc* Sopronban született 1836-ban. A bécsi szobrászati akadémiát végezte, majd Olaszországban folytatta művészeti tanulmányait. Munkáinak javarésze Budapesten készült. Szellemi életünk kiválóságainak egész sorát mintázta meg; jól sikerült kompozícióival is feltűnt. 1875-ben hunyt el Bécsben, aránylag fiatalon.

A körtefából faragott, 62 cm magas, kitűnően felépített szobormű a késői klasszicizmus jegyében fogant. Sziklás talapzaton balról az Üdvözítő feltérdre ereszkedő alakja. Felsőteste ruhátlan, az alsót körülcsavart lepel fedi. Karjait mellén keresztbe teszi, eszményien szép feje szelíden hajlik előre; arca isteni fenséget sugároz. Jobbról Keresztelő Szt. János álló alakja.

**162**Arcán magasztos szerepének teljes átérzése tükröződik. Ruházata: felövezett tunika, s hátáról leomló és jobbán átvetett, nyugodt redőzetű palást. Leeresztett baljával embermagasságú keresztet fog, kinyújtott jobbában kagylót tart, amelyből vizet önt Jézus fejére. A talapzatba a művész monogramja és 1872-es évszám bevésvé.

A városi múzeum *Kugler Pál Ferencnek* e szoborművén kívül még *Liszt Ferencnek*, *Handler Józsefnek* és *Nándornak* általa mintázott, gipszbe öntött mellszobrát, továbbá *Pulszky Ferenc* és *Frankenburg Adolf* gipszdomborművű képmását őrzi.

CS. K.

## **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Sopronmegyei népviseletek.**

### **Sopronmegyei népviseletek.**

## **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Sopronmegyei népviseletek. / I. Kapuvár.**

### **I. Kapuvár.**

A kapuváriak köznapokon is népviseletben járnak, de a képeken látható díszes ruhákat csak nagyobb ünnepek alkalmával öltik magukra. (Különösen színpompás a húsvéti, pünkösdi és úrnapi öltözék.)

*A férfiak ruhája* fekete posztóból készül, gazdag zsinórozással. (Valamikor galambszürke volt divatos.) Fekete kicsi asztrachán sapka árvalányhaj-dísszel.

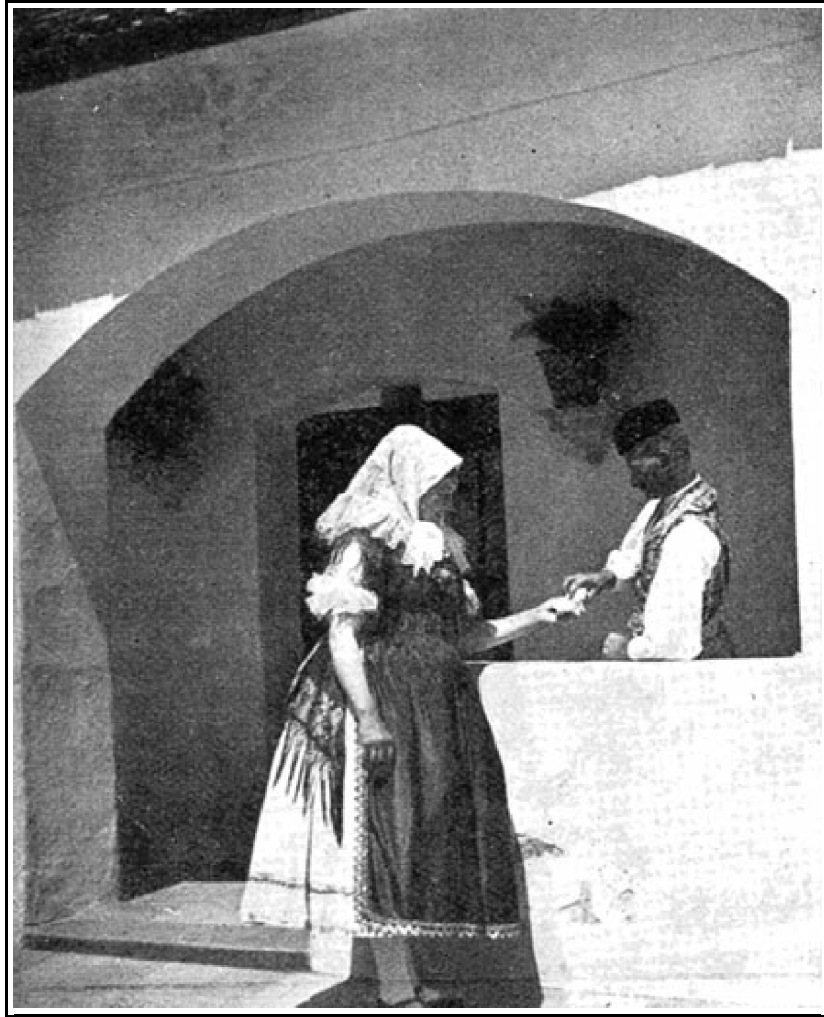
*A lányok* piros-, kék- vagy zöldszínű cipőt, durvakötésű, mintás (ritkábban színes) harisnyát, 8–15 szoknyát – a legfelső élénk színű selyemből – viselnek. A ruhaderék (blúz) fehér, a derékon megkötött csíkos selyemkendővel. Színes, csipkével díszített hosszú kötény.

*Az idősebb nők* (asszonyok) szoknyája inkább színes bársonyból készül, a ruhaderék dudoros ujjú és csipkézett, derékon átkötött színes kendővel. Színes a kötény is. A haját fából készült ú. n. kobakra teszik, melyet aztán nagy fehér csipkés fejkendővel kötnek le.



163A gémeskútnál.  
Fotó: Diebold.





Terefe a tornácon.  
Fotó: Pálovich.



164 Misére...  
Fotó: Diebold.



Kapuvári menyecske.  
Fotó: Diebold.



165 Vidám fiatalság...  
Fotó: Diebold.



Kapuvári legény ünnepi öltözetben.  
Fotó: Diebold.



166A család szemefénye.  
Fotó: Diebold.

1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KRÓNIKA

---

167 KRÓNIKA

---

1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KRÓNIKA / Gondolatok a székesfővárosi iparrajziskola kiállításán.

**Dr. Veszélka László: Gondolatok a székesfővárosi iparrajziskola kiállításán.**

Magasszínvonalú kiállítást rendezett a 160 éve működő székesfővárosi iparrajziskola a Nemzeti Szalonban. A kiállított anyag fényt vet az intézet gyermekkorára, szemlélteti fejlődését, izmosodását s bőséges, megnyugtató állapotrajzot ad jelenlegi helyzetéről. Az intézet ma már pótolhatatlan szerepkört tölt be

szakirányú képzésünkben, története viszont azt igazolja, hogy mivé alakíthat másfél százados intézményeket a szükséglet, a szerencsés földrajzi fekvés és a pezsgő gazdasági élet. Sopron műveltségének és társadalmának azonban mást is jelent ez a kiállítás. A Ratio 1777-i életbeléptetését követő évtizedben számos városban alakultak rajziskolák, közülük azonban csupán kettő van, amely már 1778-ban megnyitotta kapuit: a *budai* és *soproni*. Szinte megilletődve gondolunk arra, hogy a vidéki városok közül a soproni polgárság valósította meg először Mária Terézia szakműveltségünk felemelését szándékozó terveit. A budaival mindenféle tekintetben egyenrangú rajziskola nyílt meg Sopronban s ezzel a jelentéktelennek látszó iskolaalapítással a koráramlatok iránt való nagy fogékonyságát s így műveltségének színvonalát igazolta a város polgársága. A rajziskola első szakirányú intézetünk, ahová iparosok, majd az 1790-es évektől kezdve kereskedők is jártak, vagyis Sopron iparának és kereskedelmének országos hírneve sokat köszönhet ez iskolának. A felemelő érzés mellé azonban sajnó, lehangoló is száll. Budán az 1778-i Schola Graphidis az idők folyamán a pesti rajziskolával egyesülve, nagyszabású, gazdag intézménnyé terebélyesedett, Sopronban ma már rajziskola: *nincs*. A fejlődés útja a két városban más: az egyik ma székesfővárosunk, a másik a határszélen ősi kultúrájában megmaradt régi keretei között; mégis az iskolák oly hagyományos őrhelyén a rajziskolát 1909-ben megszüntetni káros volt. Büszkeségei a kiállításnak az iparrajziskola 18. és 19. századi mintái, rajzai, jelentései és beírókönyvei. A soproni rajziskola multjából viszont csupán az maradt meg, ami a tanácsjegyzőkönyvekben található; maradtak jelentések, tanulónévsorok, a legértékesebb rajzanyag azonban elkallódott, szétszóródott. Pedig biztosan tudjuk, hogy 1778-ban 12, 1786-ban mintegy 40, 1799-ben majdnem 100 mintája és rajza volt az iskolának. Nagy kár, hogy e helyi képzőművészetünk multjára is jelentős gyűjtemény nem maradt együtt. A soproni rajziskola fejlődésmenetének első szakaszát, a megindulás körülményeit, első tanítóját s az iskola sorsát 1778–1799-ig e folyóirat következő számában megjelenő tanulmány fogja megvilágítani.

### 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KRÓNKA / Dr. Veszélka László: A Bunker-kéziratok sorsa.

#### Dr. Veszélka László: A Bunker-kéziratok sorsa.

Az 1900-as években egy érdekes ember vonta Sopronból magára a tudományos világ figyelmét: *Bunker Rajnárd* ev. tanító, majd múzeumi főőr. 168A néprajz akkoriban még műkedvelők tudománya volt, az összehasonlító mesekutató még gyermekkorát élte. Bunker mintegy szórakozásból egy évtizeden át hallgatta ki és jegyezte fel a soproni *mese*, *Kern Tóbiás* utcaseprő meséit s azokat az egész tudományos világ érdeklődésének közepette bocsátotta közre. Sikerén felbuzdulva folytatta gyűjtő-munkáját. Az első volt, aki Sopron város és környéke népét, ennek etnográfiai és folklóre-kincstárát alapos vizsgálat tárgyává tette. Kutatásait később kiterjesztette s különösen az osztrák nyelvterületen végzett népmese- és népjátékgyűjtéseket. Művei az 1893. évtől kezdve szép számmal jelentek meg, de korai halála miatt maradtak kéziratban is, amelyeknek hűségese és megértő őrzője Bunker ma is élő özvegye lett, Főműve és Sopron számára is a legnagyobb értékű a heanc nyelvjárásban megjelent mesegyűjtemény. Hozzá tartozik ennek világa városunk műveltségéhez olyan módon, mint a belváros jellegzetes utcái s különös házai; látszik belőle a soproni ember észjárása, beszédmodora, világfölfogása. A mesegyűjtemény ma már ritkaságszámba megy, kis példányszámban készült, a németországi kiadóvállalat megszűnt, az eredeti kézirat a postán, nyomdában s a tudósok kezein át alaposan megfogyott. A helyzet ma már az, hogy a 113 meséből csupán 10–12 maradt meg kéziratban teljesen s néhány jelentéktelen töredék. Sopron város vezetősége tehát a tudomány és kutatás iránti nagy fogékonyságáról tett tanubizonyosságot, mikor a kézirat maradványait e sorok írójának felhívására és közvetítésére vitéz Házi Jenő dr. főlevéltáros a városnak megvásárolhatta és megmenthette. A kéziratanyag, amely az alaposabb ismertetést néprajzi szempontból is

megérdemelné, a megmentett soproni mesékből, Kern Tóbiás fényképéből, Bunker egyéb soproni vonatkozású műveiből, eredeti rajzaiból, töredékekből, gyűjtésekből (a népjátékok kivételével) áll. A kézirat így méltán oly helyre jutott, amely hivatott soproni kultúránk e jelentős emlékének maradványait a jövő számára megtartani.

### **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KRÓNKA / Cs. E.: Lorettói óra a soproni orsolyita zárda iskolai múzeumában.**

#### **Cs. E.: Lorettói óra a soproni orsolyita zárda iskolai múzeumában.**

A soproni orsolyita zárda iskolai múzeuma egy értékes régi álló órát birtokol, amely azért is érdekes, mert mesterétől ez az egyetlen óra ismeretes csupán. Kicsi rézlapja vésett, rajta Mária neve. Jelzése: Leopold Mor, Loreto. A Lajta tövében fekvő mezőváros órájai a kismartoni céhhez tartoztak. Már a 17. században élt ott egy Bien nevű mester. Egy nagyobb házat óránháznak neveznek ma is. Mor (Mur) Lipót mester Stauffenben született és 1748-ban vették fel mesternek a kismartoni céhbe. Megemlítjük még, hogy a gyűjteménynek van még egy régi órája, ez is kicsi álló óra, rézlapja vésett, késő barokk jellegű díszei a 18. század végére utalják. Jelzése: Thaller, Ofen. Egyik óra sem szerepelt a városi múzeum órákiállításán.

### **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KRÓNKA / Cs. E.: Dobiaschofsky Ferenc bécsi festő művei Sopronban.**

#### **Cs. E.: Dobiaschofsky Ferenc bécsi festő művei Sopronban.**

*Dobiaschofsky Ferenc* bécsi festő (1818–1867) a maga idejében nagyon híres volt; töretlen vonalú és 169színezésű vallásos képeit nagyon kedvelték. Mint tanár is működött a bécsi akadémián. Simor János későbbi hercegprimásunk győri püspök korában egyházmegyéjében szívesen foglalkoztatta. Sopronban négy műve ismeretes. Az orsolyiták templomában a két mellékoltáron áll jelzetten 1864-ből Szt. Angéla, ill. Szt. József képe. A Szt. Mihály-templomban (Simornak Walter-ről írt életrajza szerint) tőle való a Szt. Pétert ábrázoló nagy festmény. Évszámot, jelzést nem találtunk rajta. Steiner Rezső festőművésznek van egy nagyobb Dobiaschofsky képe: egy gyermek oroszlánnal játszadozik, míg a háttérben halálra rémült anyja látszik. Jelzett. Stílusban elütő a templomi képektől, barna látásos. Egyik legjobb képe, melynek névjelzése azonban már csak töredékesen látszik, a Simor építette völcséji templom főoltárképe: Szt. Lászlót ábrázolja. A soproni Wilfing József Simor megbízásából Dobiaschofsky kartonja után készítette a győri Hédervári-kápolna üvegfestményeit.

### **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KRÓNKA / Csatkai Endre: Mikor épült az ágfalvi katolikus templom?**

#### **Csatkai Endre: Mikor épült az ágfalvi katolikus templom?**

Az 1873-as canonica visitatio az ágfalvi katolikus templom építését 1816-ra teszi. Erre az adatra nézve „Sopron környékének műemlékei” c. könyvemben ezt jegyeztem meg: „Ez teljesen lehetetlen, úgy az épület, mint berendezése a 18. század utolsó évtizedéből való.” Ezt az állításomat újabb levéltári kutatásaim alapján a következőkben bizonyítom: Volt Ágfalván a távoli temetőben egy templom, amely állítólag a 13.



században épült. Ezt 1789 kora tavaszán lebontotta *Ringer József*, Sopron városának kőművese (Tanács-jegyzőkönyv 853. o.). 1790 folyamán megkezdődött a falu végén álló Szt. Antal-kápolna átépítése templommá. Szintén *Ringer József* építette, bizonyos a saját terve alapján. 2000 forintot irányzott elő rá a város, de november 13-án jelentette *Ringer*, hogy több kiadás is lesz. A tanács úgy döntött, hogy míg megérkezik felsőbb helyről a jóváhagyás, addig is vakolják belül a templomot és bontsák szét az állványokat, legalább télen át lehessen istentiszteletet tartani. Egy bizottság megtekintette karácsony előtt az épületet és kellemetlenül érintette, hogy az ellenőrzés hiánya folytán *Eigner Reichardt* soproni kőfaragó rossz munkát végzett. 1791. májusában folytatódott a munka, félni kellett attól, hogy addig elhordják a felhalmozott építési anyagokat. 1792-ből való a főoltár, ennek a kedvéért hat kőműves-napszámmal a párkányzatot meg kellett igazítani (Tanácsjegyzőkönyv, 1790: 1630., 1996., 2069., 2432. sz.; 1791: 988. sz.; 1792: 810. sz.). Az 1816-os évszám valószínűleg a felszentelés évét jelenti és ezért került bele a hivatalos írásba.

### **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KRÓNKA / Csatkai Endre: A városi mosóhely (Waschstatt).**

#### **Csatkai Endre: A városi mosóhely (Waschstatt).**

Nagy gondot okozhatott hajdanában a mosás a soproni háziasszonyoknak, amikor az amúgy is vízben szegény Sopronban nem volt vízvezeték. Éppen azért nagy jelentősége volt a városi mosóhelynek, a „*Waschstatt*”-nak, ahol meghatározott használati díj ellenében végezhetette a városi lakosság a „nagymosást”; a városnak pedig a díjakból jelentékeny jövedelme lett. Ilyen mosóhelyet létesítettek 1750 körül. *Gamauf*, soproni [170](#)történetíró valamilyen 1756-ban kelt okmányból másolta ezt a kitétel; „*neuangelegte Waschstatt beim vordern Thor*”. Akkoriban még csak elszórva álltak a várárok szélén a fabódék és kisebb boltok, így könnyen férhettek a mosóhelyhez. A vizet az Ikvából eresztették az árokba. Idővel szaporodtak a házak és üzletek. 1789-ben *Reischl István* közsörüs és *Kirner szatócs* közben felépült házai mögül elhelyezik a mosóhelyet (e két ház ma már egybeépült, a Várkerületen a 29-es szám). E mögött volt tehát a mosóhely. Ezután az Ógabona-téren, a mai *Lackner Kristóf*-utca helyén állott kaszárnya kertjében volt ilyen mosóhely, Még *Lackner Kristóf* hagyta ezt az épületet a városnak; a nagy polgármesternek a majorja volt ez és a 18. század derekán kaszárnyává alakították át. A tágas udvarban és kertben sok minden elfért; ott állt a polgári lövölde, később lovaglósiskolát is ott létesítettek. Ma már nincs meg a hajdani major, amikor megnyitották az utcát, eltűnt az épület is, csak a lovarda maradt meg. A mosóhely pedig ezen a helyen majd száz esztendeig, a kaszárnya lebontásáig szolgált a háziasszonyoknak; az 1868-as tanácsjegyzőkönyvben is olvashatni ilyen kitétel: „A mosóda mellett levő nagyobb terjedelmű lövöldei kert.”

### **1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KRÓNKA / Csatkai Endre: A soproni színház ruhatára 1800-ban.**

#### **Csatkai Endre: A soproni színház ruhatára 1800-ban.**

A soproni első színházat a polgárok művészetszeretete nemcsak szépen kidíszítette, tudvalevőleg *Dorfmeister* festette ki, hanem ugyancsak ezzel a jónevű mesterrel díszleteket is készítettek. Ezek lajstromát 1779-ből évekkel ezelőtt egy tanácsjegyzőkönyv eltévedt mellékleteként találtam meg és közöltem.[1\(114\)](#) Az 1769-ben készült díszletek azonban hamarosan tönkrementek, úgyhogy 1782-ben már újra kellett felszerelni a díszlettárt.[2\(115\)](#) A ruhatárra némi útbaigazítást az 1800-as esztendő ad. Ekkoriban

Sopron tele volt insurgensekkel, sőt József nádor is itt tartózkodott, de a háborús izgalom, meg a főrangúaknak a maguk körében tartott sűrű mulatozása elvonta a színháztól a törzsközönséget, Schrott Antal színiigazgató 1800 tavaszán megbukik, az utódjának kiszemelt Schantrock György pedig át sem tudja venni a színházat. Schrott hitelezői elvesztették a türelmüket és a soproni szezon számára Bécsben szerzett 1700 forint értékű ruhatárát a városi tanács közbejöttével kótyavetyére vetették.<sup>3(116)</sup> Ennek hirdetése a Pressburger Zeitung 1800-as évfolyamának 428. oldalán jelent meg ezzel a szöveggel: „Von dem Magistrat der Königlichen Freystadt Oedenburg in Ungarn wird hiemit bekannt gemacht, dass allda den 3-ten Juny laufenden Jahres 1800 Früh um 9 Uhr eine vollständige Theater-Guardrobe, bestehend aus Kleidern im Römischen-Türkischen-Altdeutschen und Französischen Costume, wie auch zur Pantomime gehörigen Kleidungen, im ganzen, oder wenn fürs Ganze keine Liebhaber seyn sollten, auch nach Belieben denen Kauflustigen stückweise der öffentlichen Versteigerung ausgesetzt werden wird. Liebhaber können sich demnach am obbestimmten Tag und Stund in dem dasigen Frag- und Kundschaftsamte einfinden.” Amint a lajstromból látni, a kosztümös darabok voltak divatosak, e mellett <sup>171</sup>azonban polgári színművet is adtak elő a soproni színpadon, így Schiller „Ármány és szerelem” című darabja is műsoron volt. Érdekes, hogy a némajátéknak a szereplői többnyire ugyanazok voltak és így tipikus ruháik egyszeri megszerzésével a kiállítás gondját elvetették a színiigazgatók. A tudakozódóiroda (Fragund Kundschaftsamte) 1789-ben létesült, Büschinger Ferenc rendezte be. Jól működhetett, mert mikor tíz év múlva meghalt a tulajdonos, már jelentkezett egy nemes Paudiss nevű úr, aki átvette volna. De a városi tanács biztosította az özvegy számára. (Tanácsjegyzőkönyv 1799-ről, 1195. sz. végzés.) Az árverés azonban úglátszik nem járt sikerrel; Hét nappal a határidő után Prsemyslből jelentkezik bizonyos Dodell György és kéri a ruhák lajstromát. A tanács megküldi neki és értesíti, hogy a hitelezők az 1700 forinton vett dolgokat becsáron is odaadják, csak láthassanak már valami pénzt, sőt ládák is rendelkezésre állanak a szállításra. (Tanácsjegyzőkönyv 1800-ról, 1242. sz. végzés.) De az ügy többet nem szerepel a napirenden. Valószínűleg elpotyáltak mindent.

## 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni irodalom.

---

### Soproni irodalom.

---

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni irodalom. / Manninger Vilmos: A sebészet diadalútja. Sopron hűségese fiaának ez a könyve a „Búvár könyvei” hetedik köteteként jelent meg.**

**Manninger Vilmos: A sebészet diadalútja. Sopron hűségese fiaának ez a könyve a „Búvár könyvei” hetedik köteteként jelent meg.**

A kiváló természettudós, a nagyhírű magyar sebészprofesszor rendkívül érdekes könyvében végigkíséri a sebészetet azon az úton, amely az ókor első tapogatózó próbálkozásaitól, fellendüléseken és évszázadokra kiterjedő vesztegléseken át, a sebészet mai diadalmas eredményeihez vezetett. De ez a nagyszerű könyv a sebészetnek nemcsak történetét foglalja magában, hanem fejlődésének is. A sebészet fejlődését belehelyezi az emberi művelődés történetének keretébe s feltárja azokat az összefüggéseket, amelyek a sebészetet szorosan egybekapcsolják a természettudománnyal és az orvostudománnyal. A múlt sebészei és műhelyei, a

mai sebészet úttörői, az általános sebészet fejlődésének állomásai és a sebészeti szaktudományok kialakulása lenyűgözően érdekes fejezetekben elevenednek meg az olvasó előtt. Olyan tudós szól ebben a könyvben a nagyközönséghez, aki egyaránt mestere s hivatott művelője a gyógyítás tudományának és az írás művészetének. Sok szemléltető ábra emeli a mű értékét. – Ára: 7 pengő.

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni irodalom. / Szekendi Ferenc: A Hanság és a Fertő lecsapolási kísérleteinek története. Doktori értekezés. Specimina diss. phil. regiae hung. Univ. Elisabeth. Quinqueecclesiensis, 126. – Magyaróvár, 1938. 39 1., egy térképvázlat.**

**Szekendi Ferenc: A Hanság és a Fertő lecsapolási kísérleteinek története. Doktori értekezés. Specimina diss. phil. regiae hung. Univ. Elisabeth. Quinqueecclesiensis, 126. – Magyaróvár, 1938. 39 1., egy térképvázlat.**

Ügyesen összeállított értekezésében a szerző a Hanság és a Fertő területének [172](#) rövid körülírása után ezek földtani és vízrajzi kialakulását ismerteti. Azután leírja a területnek a szabályozás előtti állapotát és vízrajzi viszonyait, majd az irodalmi adatok alapján meglehetősen vázlatosan a Fertő és a Hanság régi áradásait és visszahúzódásait. A dolgozat címének megfelelően annál részletesebb a terület lecsapolásának kísérleteire vonatkozó rész. De értékes is, mert levéltári kutatásokon épül fel s a szerző Sopron és Moson vármegyék levéltáraiból, valamint az Országos Levéltárból és egyéb forrásokból sok eddig ismeretlen adatot közöl. Megtudjuk, hogy a kérdéssel már 1662-ben foglalkoztak. A Rába és a Hanság mocsarainak rendezésére a legelső összefüggő tervezet (*Freman* bécsi mérnöktől) 1762-ben jelent meg. Ennek jelentősége abban van, hogy igen korán felismerte a szabályozás helyes alapelveit. Majd a helytartótanács szerepét és az *Esterházy Pál herceg* kezdeményezte eszterháza–pomogyi töltés történetét ismerjük meg. A terület lecsapolásának előmunkálataiban Sopron vármegye híres mérnökei, *Krieger Sámuel* és *Hegedüs Antal* vittek nagy szerepet. Az előbbi 1780-ban készített alapos tervet, de kivitelre nem került. Annál többet valósítottak meg *Hegedüs* terveiből. Ámde a nagy költséggel készült csatornák húsz év alatt eliszaposodtak, benőtte őket a vízinövényzet s így a Hanság régi állapotába jutott vissza. Újra kellett kezdeni mindent.

A tervekben nem volt hiány, mert a lakosság panaszai is úgy özönlöttek Sopron, Moson és Győr vármegyék vezetősége, valamint a helytartótanács elé, mint a Hanság és a Fertő áradásai. A munkálatokra való buzdításban az *Esterházy hercegség* és a magyaróvári *főhercegi* uradalom vittek főszerepet. *Denglázi Wittmann Antal*, a magyaróvári uradalom főkormányzója (1826), a neves *Beszédes József* mérnök (1826), *Kecskés Károly* mérnök (1832) készítettek szép és alapos, a szerzőtől részletesen ismertett terveket, de ezek jórészt csak tervek maradtak, mert nagyon kevés részlet került megvalósításra.

Az ebben az időben megépített csatornákat szerző egyszerű, de jól áttekinthető vázlaton rögzíti meg.

Az igazi komoly munkálatok 1868-ban kezdődtek, amikor Győrött kimondották a Rába szabályozását. Az új kor nagy tervei *Ujházy János* nevéhez fűződnek s mivel ezek már könyvalakban megjelentek, szerzőnk nem foglalkozik velük s bevégzi értekezését.

Aki a Fertő és Hanság, valamint a feléjük siető folyók szabályozásának történetével és földrajzával foglalkozik, sok értékes adatot találhat az értekezésben. Kár, hogy néhány zavaró sajtóhiba maradt benne. A helységek nevének írásában a szerző valami ócska térképet használhatott. Az pedig, amit a Fertő mélységéről ír („legnagyobb mélysége csak 7 m”, 5. l.), nagy tévedés, mert legföljebb „csak” 2 m-es

árkokat ismerünk s ezeket is csupán magas vízálláskor.

V. L. dr.

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni irodalom. / Varga: Die Wandorfer Bergkirche. Geschichtlicher Rückblick.**

**Varga: Die Wandorfer Bergkirche. Geschichtlicher Rückblick.**

Pár hónapja csak, hogy Rozsonday K. és Süimeghy J. tollából megjelent Sopronbánfalva értékes monográfiája. Benne természetesen kevés tér jut a falu művészettörténetének. Ezt a hiányt kívánta nyilván 173 pótolni Ágfalva–Sopronbánfalva plébánosa, Varga József, hogy avatott kézzel, a lakosság szélesebb rétegei számára is hozzáférhetően, németül megírta a hajdani pálos, ma kármelita zárdatemplom történetét. Sok érdekes és új adatot hoz napfényre a kis füzet és az értékes műemlék történetében kiterjeszkedik egykori és mai berendezésére, valamint belső eseményeire is. Bizonytalán érdekelt fogja a szorgalmas szerzőt, hogy a templomról készült régi képek száma megszorozott: a „Vasárnapi Ujság” számára a Bach-korszakban Keleti Gusztáv, neves tájképfestőnk is lerajzolta. Abban azonban nem értünk egyet a monográfussal, hogy a község első telepesei csak Szt. István király idejében tűnnek fel. A Rozsonday–Süimeghy könyvben is olvasható, hogy már a vaskorban lakott hely volt Sopronbánfalva, magam pedig utalok a Soproni Régészeti Társulat 1891-es évkönyvére, amely rengeteg, bizonytalán római, cserép feltalálásáról számol be. A faluszélen lévő Greilinger-malomnál többször római vízvezeték nyomára akadtak. Sajnáljuk, hogy a címlapon elmaradt rajzolójának neve. Egyebekben örömmel halljuk, hogy a munka magyar nyelven is megjelenik és így egyháztörténeti irodalmunk ismét gazdagodni fog.

Cs. E.

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni irodalom. / Kapi-Králik: „Térj magadhoz, drága Sion”, korárelőjáték.**

**Kapi-Králik: „Térj magadhoz, drága Sion”, korárelőjáték.**

Nemrégiben jelent meg nyomtatásban a soproni származású, jelenleg Budapesten élő Kapi-Králik Jenőnek egyik zeneszerzeménye: korárelőjáték orgonára a „Térj magadhoz, drága Sion” evangélikus egyházi ének magyar dallamához. (Rózsavölgyi és Társa kiadása, Budapest. 6 oldal, ára 2 P). A fiatal magyar zeneszerző művei közül eddig főként zenekari és énekkari művek, továbbá dalok hangzottak el a nyilvánosság előtt. Az orgonazene terén kifejtett gyakorlati tevékenységének a kapcsán szinte vártuk már, hogy ilyen irányú művekkel is fellépjen. Ez a korárelőjáték a szorosabb értelemben vett evangélikus egyházi zene körébe tartozik. Az egyházas jelleg csorbíthatatlansága mellett azonban modern és egyéni stílusjegyek is vannak a műben. Talán nem fog a szerző tiltakozni az ellen, hogy a mű megjelenését bizonyos mértékben mint a soproni muzsika sikerét könyveljük el.

Dr. G. Z.

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni irodalom. / Dr. Barb Alfonz: Ósi vastermelés nyomai a mai Burgenlandban, („Spuren alter Eisengewinnung im heutigen Burgenland”, von Alphons Barb,**

Eisenstadt.) Wiener prähistorische Zeitschrift, XXIV, 1937, S. 113–157.

**Dr. Barb Alfonz: Ősi vastermelés nyomai a mai Burgenlandban, („Spuren alter Eisengewinnung im heutigen Burgenland”, von Alphons Barb, Eisenstadt.) Wiener prähistorische Zeitschrift, XXIV, 1937, S. 113–157.**

A burgenlandi tartományi múzeum igazgatójának ez a terjedelmes tanulmánya Eduard Beninger, Karl Halaunbrenner, Fritz Hautmann és Richard Reischl leletjelentéseinek felhasználásával és az idevágó irodalom részletes figyelembevételével készült. A bevezető rész az ősi, erdei kohó-kovácsműhelyekről és a szomszédos stájer és távolabbi vidékek vaskohászatának őstörténetét tárgyaló irodalomról szól. A tanulmány zöme pontos helyrajz és leletleírás, amely a négy burgenlandi közigazgatási kerület sorában 29 helység, illetve régi település leleteit és azoknak a tartományi múzeumban őrzött maradványait ismerteti. A nagy leletanyag főleg salakokból és fúvókatörmelésekből áll. Elvett leletek mutatják, hogy az ősi vastermelésre **174**használt kemence leginkább agyaggal kitapasztott üreg volt a földben, amelybe vízszintes síkban, részarányosan elhelyezett nyílásokon át fúvókák torkoltak. Ezeket keresztül fújtatók segítségével és bizonyára tisztán testi munkával szolgáltatották a kemencébe a szükséges levegőt. (A faszénnel kevert érc a kemence 50 liternél ritkán nagyobb üregét megtöltötte. A fújtató levegővel égő szén a vasoxidokat redukálta, de a szénvasat meg nem olvasztotta, a termék tehát hegedt vasszivacs volt, amelyből a salak kovácsoláskor szorult ki. – A referens megjegyzése.) A kemence ilyen alkata és azok sorokban való elhelyezése arra vall, hogy a burgenlandi ősi vaskohászat a hozzá igen hasonló stájervidékivel egyidejű, tehát késő latène-korbéli volt. Római épületek alapozásánál már a helyszínen lelt salakokat felhasználták. Azonban későbbi cserepek, kohászati vonatkozású szláv, német és magyar hely- és folyónevek azt is bizonyítják, hogy a kohászat a latène koron túl fennmaradt. Az irodalom tanúsága szerint Eisenstadt-Kismartonban a 18. századig kohósították az ott előforduló vasércet. Az is bizonyos, hogy nem csupán a vaskohászat volt honos ezen a területen; például Velem és Bernstein-Borostyánkő vidéke a bronzipar gócpontja volt. Az üvegyártás is a kohászat nyomában fejlődött ezen a területen. Az erdőirtás, illetve a mezőgazdaság és szőlészet okozta régen ez ősi kohászatnak és a rokon iparoknak a hanyatlását. Reitter Mihály harkai gazda salakleletei bizonyítják (lásd „Soproni Szemle, I. 1937, 224. o.), hogy Sopron határában is honos volt az Alpok keleti peremére mindenütt jellemző, ősi kohász-kovácsmesterség. Ezeket a következtetéseket Barb dr. igazgató tanulmányának harmadik részében, az összefoglalásban vonja le és velük a soproni salakleletek kérdésére is megfelel.

*Romwalter.*

**1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni irodalom. / Thier László: Scarbantia**

**Thier László: Scarbantia**

Thier László: Scarbantia gyűjtőnéven könyvsorozatot indít. A tetszetős kiállítású első szám Ákos Ernő festőművész rajzolta címképekkel most jelent meg. A szerkesztő a lap céljával Sopron- és Sopron vármegyére vonatkozó kultúrtörténeti adatok gyűjtését jelöli meg. Elkallódó, széthullott levelekből szeretné – mint azt bevezetőjében a szerkesztő írja – a leghívebb város és a legnyugatibb vármegye históriáskönyvét egyétfogni, összefűzni. Az első szám adatokat közöl az 1849 június 13-iki csornai ütközet történetéhez.

E vállalkozással a szerkesztő gazdag magángyűjteményéből bizonyára helyi történelmünknek sok

ismeretlen dokumentuma lát majd napvilágot. – Érdeklődéssel várjuk a második sorozatot, amely Csatkai Endre: Idegenek a régi Sopronról (Levéltöredékek, útinaplók) című kultúrtörténelmi tanulmányát fogja közölni.

ry.

### 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Sopron bibliográfiája.

---

## 175 Sopron bibliográfiája.

---

*Bakonyi László:* Payr Sándor. (Nekrolog. Sopronvármegye, 40. évf., 25. sz. 1938. II. 1.)

*Bán János:* A soproni kegyúri jog, tekintettel új plébániák létesítésének kérdésére. (Soproni Hírlap, 25. évf., 62. és köv. sz. 1938. III. 18.)

*Borb, Alphons:* Spuren alter Eisengewinnung im heutigen Burgenland. (Sonderabdruck aus; Wiener Prähistorische Zeitschrift, 24. évf., 113–157. o. 1937.)

*Becht Rezső:* Az utódok. (Líceumi emlékek.) (Nyugati Őrszem, I. évf., 2. sz. 1938.)

*Becht Rezső:* Soproni évszakok. Tél. I. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz. 1938.)

*Bohádi Róbert:* Új szó régi időben. (Tárca Mátyás király soproni tartózkodása idejéből.) (Pesti Hírlap, 1938. III. 11.)

*Csatkai Endre dr.:* A 40 éves Soproni Képzőművészeti Kör története. (A Soproni Képzőművészeti Kör kiadása. 16-r. 23 1. Sopron, 1937. Székely és Társa Ny.)

*Csatkai Endre dr.:* Két soproni feltaláló. (Putz Lőrinc, Kuhn József.) Soproni Szemle, II. évf., 1–2. sz., 98. o. 1938.)

*Csatkai Endre dr.:* Nádasdy Ferenc gróf udvartartása. (Soproni Szemle, II. évf., 1–2. sz., 98. o. 1938.)

*Csatkai Endre dr.:* Soproni iparosok mint az elkobzott Nádasdy-kastély becsüsei 1672-ben. (Soproni Szemle, II. évf., 1–2. sz., 100. o. 1938.)

*Csatkai Endre dr.:* Schiller József vallásos tárgyú képe. (Soproni Szemle, II. évf., 1–2. sz., 100. o. 1938.)

*Csatkai Endre dr.:* Sedlmayr András soproni festő. (Soproni Szemle, II. évf., 1–2. sz., 100. o. 1938.)

*Csatkai Endre dr.:* Ferenc József első látogatása Sopron megyében és Sopronban. (Sopronvármegye, 40. évf., 41. sz. 1938. II. 20.)

*Csatkai Endre dr.:* Schopenhauer Eisenstadt-kismartoni barátja. (Bizonyfi Ferenc.) „Hétfő” 6. évf., 8. sz. 1938. II. 21.)

*Csatkai Endre dr.:* A líceum nagyobb családja. Kis képek a soproni líceum multjából. (Nyugati Őrszem, I.

évf., 2. sz. 1938.)

*Csatkai Endre dr.*: Régi soproni harangöntők reliefmintái. (Soproni Szemle, II. évf., 1–2. sz., 98. o. 1938.)

*Csatkai Endre dr.*: Andersen meseíró találkozása az óriással... Széchenyi István halálának évfordulójára. (Soproni Hírlap, 25. évf., 79. sz. 1938. IV. 8.)

*Csatkai Endre dr.*: Két ház a Szt. György-utcában. (Sopronvármegye, 40. évf., 75. sz. 1938. IV. 17.)

*Csipkés Kálmán*: Üveg- és kerámiai kiállítás Sopronban. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 85. o. 1938.)

*Dörner, Ludwig*: Ein europäischer Natronsee und seine Umgebung. (Neues Burgenländisches Volksblatt", 2. évf., 5. sz. 1938. I. 28.)

*Gallus László*: A soproni cserkészlet története. (Soproni Hírlap, 25. évf., 29. sz. 1938. II. 6, 8.)

176 *Fiala Ferenc*: Fekete árnyak a Civitas Fidelissima ódon falai között. (Az elzsidósodott Sopron.) (Összetartás, III. évf., 2. sz. 1938. I. 16.)

*Forster, Gustav*: Das Friedenskreuz am Kogelberg. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937. XII. 25.)

*Gantner Antal*: Képes Dunántúli Ujság. 27. évf. 28. sz. 1938. II. (Számos hely történeti vonatk. képpel.) 4-r. 8 1. Röttig-Romwalter Ny. Bérlői.

*Hamar Gyula*: Payr és az énekeskönyv. („Harangszó”, 1938. évf. február hó.)

*vitéz Házi Jenő dr.*: Néhány szó a felsőszopori Szily-család történetéhez. Soproni Szemle, II. évf., 1–2. sz., 11. o. 1938.)

*Heckler Antal*: Római köemlékek Kethelyen. (Sopron m.) (Archeológiai Értesítő, 77. o. 1937.)

*Horváthné br. Conrad-Hauer Marieliesz* (fordítás hollandból): Soproni élmények és a magyarországi távlovaglás első napja (Soproni Hírlap, 25. évf., 12–13. sz. 1938. I. 16, 18.)

*Hruby Ede dr.*: Sopron közegészségügye az elmúlt századokban. V. (Sopronvármegye, 40. évf., 35. sz. 1938. II. 13.)

*Kapi Béla*: Régi idők rejtett dolgainak beszélője. (Payr Sándorról.) (Harangszó, 1938. évf., február hó.)

*Kapi-Králik Jenő*: Koráljáték; Térj magadhoz, drága Sion. (Zion, gib dich mir zufrieden.) (Evangélikus korál felett orgonára. 4°, 7 1. Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadók kiadása, Budapest, 1938)

*Kapuy Vitál*: Adatok a Königsberg dülönév történetéhez. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 93. o. 1938.)

*Kárpáti Zoltán dr.*: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 71. o. 1938.)

*Kolb Jenő*: Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 52. o. 1938.)

*László Ernő*: Sopronkeresztúr vára. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 85. o., 1938.)

- Láng János*: Traeger Ernő, a soproni diák. (Soproni Hírlap, 24. évf., 287–291. sz. 1937. XII. 19–24)
- Legány, Desiderius, von*: Sopron als Schulstadt. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937. XII. 25.)
- Leitner József*: Bredeczky Sámuel. 1772–1812. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 66. o. 1938.)
- Mohl Adolf*: A Baji Nagy Hordó. (Sopronvármegye, 40. évf., 75. sz. 1938. IV. 17.)
- Mohl Adolf*: Herceg Esterházy Krisztina Jozefa, a kismartoni Szt. Ágoston-rendi kanonokapácák fejedelemasszonya. 1663–1728. (16°, 14 l. Különlenyomat a Sopronvármegye 1937. dec. 24. sz.-ból.)
- Nagy Gyula*: Néhány sor egy könyvről. (Kokas Lajos dr. könyvének: Rábaközről Rábaköznek, ismertetése.) (Soproni Hírlap, 25. évf., 15. sz. 1938. I. 20.)
- Östör József dr.*: A mi adomáink (Berecz Ábel), (Soproni Hírlap, 25. évf., 86. sz. 1938. IV. 17.)
- 177***Pötschacher Rudolf*: Sopron idegenforgalma 1932–37. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 101. o. 1938.)
- Ruhmann Jenő*: Payr Sándor † (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 102. 1938.)
- Scholtz, Edmund*: Kulturarbeit am Lande vor 125 Jahren. (Oedenburger Zeitung 70. évf., 292. sz. 1937. XII. 25.)
- Serényi Gusztáv*: Nyugatmagyarország kapujában ... a hazaszeretet és a hűség városa. (Szabadság, II. évf., 14. sz. 1938. IV. 2.)
- Soós Imre*: Rábaköz kiváltságos községei. (Soproni Hírlap, 25. évf., 43. sz. 1938. II. 23.)
- Soós Imre*: Török pusztítások nyomai Rábaközben. (Soproni Hírlap, 25. évf., 26. sz., 1938. II. 2.)
- Soós Imre*: Tallózás Rábaközről. (A községek lélekszáma a 1728., 1786. és 1850. években.) (Soproni Hírlap, 25. évf. 15. sz. 1938. I. 20.)
- Sopronyi-Thurner Mihály dr.* előadása: A magyar Sopron történelme az évszázadok viharáiban. (Sopronvármegye, 40. évf., 86–87. sz. 1938. V. 3.)
- Storno Miksa*: Adatok a soproni festészet történetéhez. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 23. o. 1938.)
- Szabó Pál*: Sopron, a Békesség városa. (Soproni Hírlap, 25. évf., 56. sz. 1938. III. 10.)
- Szalay Lajos*: Bezerédj István Emlékezete. (Sopron vármegye követe. 1832–36.) (Soproni Hírlap, 24. évf., 292. sz. 1937. XII. 25.)
- Szekendy Ferenc*: A Hanság és a Fertő lecsapolási kísérleteinek története. (8°, 36 l. Magyaróvár, 1938. Mosonvármegye könyvnyomda)
- Thier, Ladislaus*: Aus alten Büchern. V. Postbüchel als Angebinde zum neuen Jahre." (Oedenburger Zeitung, 71. évf., 20., 24–26., 28–29., 36., 41., 44., 46., 55–58. sz. 1938. jan. 26., 30., febr. 1–2., 5–6., 15., 20., 24., 26. márc. 9–12.)
- Thier, Ladislaus*: Alte Einblattdrucke. I. Goldmarks Lehrer als Ballarrangeur. II. Bestrebungen zur



Einführung des „Brenngases“. III. Ein Appell an den Schönheitssinn der Soproner. IV. Sanitätskommission empfiehlt Seelen- und Gemütsruhe ... V. Ein Verbot der „Zerstückung“ der Häuser. VI. „Ziehet hin auf das Feld der Todten!“ VII. Als der Großvater die Großmutter nahm ... VIII. Der Geburtstag des „Liederkranz“. IX. Erstes Jahresfest der Evang. Liedertafel. (Oedenburger Zeitung, 71. évf., 60., 63., 65., 67–70., 72–76., 78–80., 84., 88–89., 92–95., 97., 99–100., 102–103., 105., 107. sz. 1938. márc. 15., 18., 22., 24–25., 27., 29., 31., ápr. 1–3., 5., 7–9., 14., 20–22., 26–29., május 1., 4–5., 7–8., 11., 13.)

*Thier, Ladislaus*: Eine Bibliographie als Denkmal. Zum Tode des Universitätsprofessors D. Alexander Payr, (Oedenburger Zeitung, 71. évf., 26. sz. 1938. II. 26.)

*Thier, Ladislaus*: Adatok az 1849 június 13-iki csornai ütközet történetéhez. (A „Scarbantia” c. könyvsorozat 1. száma. Sopron, 1938. Szerző kiadása. 8-r., 13 l., 2 műmelléklettel.)

178 *Thier, Ladislaus*: Soproner Geschäftsanzeige anno 1835. (Oedenburger Zeitung, 71. évf., 86. sz. 1938. IV. 17.)

*Thier, Ladislaus*: Scarbantia helytörténeti adatok Sopron és Sopron vármegye multjából. Geschichtliches aus Soprons und des Komitats Vergangenheit. Adatok az 1849 június 13-iki csornai ütközet történetéhez. 1. sz. Ákos Ernő címképevel. 8° 12 l. Sopron, 1938. Röttig-Romwalter Ny. bérlői.

*Thirring Gusztáv dr.*: Adatok Sopron külvárosainak fejlődéstörténetéhez. (Soproni Hírlap, 25. évf., 35. és köv. sz., 1938. II. 13.)

*Thirring Gusztáv dr.*: A soproni háztelkek első felmérése 1776-ban. (Soproni Hírlap, 25. évf., 86. sz. 1938. IV. 17.)

*Thirring Gusztáv dr.*: Les conditions de fortune et de propriété des habitants de Sopron sous l'ère de Joseph II. (Journal de la Société Hongroise de Statistique. Année 15<sup>e</sup> 1937. 337–340.)

*Varga Ferenc dr.*: Sopron a legtakarékosabb a magyar városok között. (Soproni Hírlap, 25. évf., 4. sz. 1938. I. 6.)

*Varga, Josef*: Die Wandorfer Bergkirche. (Geschichtlicher Rückblick. 8°, 41 l. Sopron, 1938. Röttig-Romwalter Ny. Bérlői.)

*Veszelka László dr.*: A rajziskola és a kereskedelmi szaknevelés a 18. század végén. (Sopron 18. századi kultúrájával bőséges vonatkozása van.) Nevelésügyi Szemle, 1938. évf., 2–3. sz., 118–124. o.)

*W.(iczián) D.(ezső)*: Payr Sándor. (Keresztény Igazság, 1938: évf., 3. sz.)

*W.(iczián) D.(ezső)*: Payr Sándor. (Nekrolog.) (Soproni Hírlap, 25. évf., 25. sz. 1938. III. 1.)

*Zügn Nándor*: Soproni erdészeti régiségek. (Soproni Szemle, 2. évf., 1–2. sz., 31. o. 1938.)

\*

*B.*: Civitas fidelissima Sopron. (Magyar Mezőgazdaság és Ipar, 11. évf., 1938. I.)

Budapest kultúrestje Sopronban. (Városok Lapja, 333. évf., 2. sz. 1938.)

*Pap bácsi*: A soproni hegyekben. (Diákkori visszaemlékezések.) (Sopronvármegye, 40. évf., 75. sz. 1938. IV. 17.)

Apróságok Payr Sándor életéből. (Harangszó, 1938. évf., febr. hó.)

Payr Sándor. (Harangszó, 1938. évf., febr. hó.)

D. Payr Sándor főbb művei. (Harangszó, 1938. évf., febr. hó.)

D. Payr Sándor Sopronban. (60 év múlva. Vers.) (Sopronvármegye, 40. évf., 75. sz. 1938. IV. 17.)

S–s.: Rábaközi salétromosok. (Soproni Hírlap, 25. évf., 56. sz. 1938. III. 10.)

S–s.: A Rábaköz multjából. (Soproni Hírlap, 25. évf., 84. sz. 1938. IV. 14.)

*T. F.*: Bella Lajos. (Arch. Ért., 1937, 174. o.)

*T. F.*: Csendes soproni évfordulók az 1938-as esztendőben. (Sopronvármegye, 40. évf., 1. sz. 1938. I. 1.)

*T. F.*: Soproni származású őrnagy találta fel száz évvel ezelőtt a monarchia hadserege számára a legjobb gázálcot. (Kőszegi-Mártony Károly.) (Sopronvármegye, 40. évf., 6. sz. 1938. I. 9.)

## 1938. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HIRDETÉS

---

### HIRDETÉS

---

*Magyar Általános Hitelbank*

**Budapest**

V., József-tér 2-4.

Alapítatott: **1867.**

Sürgönycím: **Hitel.**

**Alaptőke és tartalékalapok:**

**71.600.000 pengő.**

Fiókok és affiliált pénzüzetek hálózata.

Levelezők:

a bel- és külföld minden fontosabb kereskedelmi gócpontjában.

Soproni fiók: Várkerület 64. Tel. 18 és 362

*Nyáron is téli nivó a Városi Moziban!*

Telefon 424

### **LŐVÉR-SZÁLLÓ**

Elsőrendű szálloda a tízezer holdas városi erdő közvetlen közelében.

110 szoba  
Központi fűtés  
Hideg és meleg folyóvíz  
Lift  
Garázs  
Bar  
Tennis pályák

Bérlő:  
**Horváth Imre**  
Telefon 622 és 714

*Minden házban igazi öröm a családi sör!*

### **„HUBERTUS”-VADÁSZLAK**

Sopron legszebb kirándulóhelye!  
Gyönyörű kilátás az Alpokra.  
Télen-nyáron nyitva.

**Nyarálásra kiválóan alkalmas!**

Vasárnap és ünnepnap, valamint az előző napokon rendes autóbuszjárat. – Teljes napi penzió négyszeri étkezéssel P 5.50.

Telefonszám: 633

### **Rauner Mihály**

Nemzetközi szállítmányozási vállalat  
Hivatalos vasúti szállító

**Bútorszállítás**  
**Raktározás**  
**Fuvarozás**

## **Elvámolás**

Sopron, Manninger-út 8–10.

Kirendeltségi irodák: Sopron déli p. u. és Gysev. p. u. raktárépületeiben. – Sürgőny cím: Rauner, Sopron.  
Telefon 577 és 900

### ***Sopronban***

elég nagy távolságok vannak ahhoz, hogy mindent gyalog nem lehet megtenni. Ezért  
***utazzék autóbuszon vagy autón.***

Elegáns személyautók bel- és külföldi túrákra rendelhetők az Idegenforgalmi Irodában, Várkerület 44,  
Telefon 379.

### **Autóbuszkirándulások rendezése.**

## **PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK**

Alapított 1841-ben kelt királyi szabadalomlevéllel.  
Bármely ügyben készséggel ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok  
**64,100.000 pengő.**

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám  
Telefonszám: 92-132 – Sürgőny cím: COMMERZ

### ***Soproni Takarékpénztár***

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

### **SOPRON, SZÉCHENYI-TÉR 19**

Alapított 1842 – Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. Betéteket legjobban gyümölcsöztet. Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Minden ügyben díjmentesen felvilágosítással szolgál.

## **IDEGENFORGALMI IRODA**

SOPRON, VÁRKERÜLET 44  
Telefonszám 379

## **MÁV. HIV. MENETJEGYIRODA IBUSZ.-FIÓK**

Bel- és külföldi vasuti jegyek. Hazai és külföldi prospektusok. Soproni képeslapok. Kalauzok és térképek.  
Kalauzolás. Kirándulások rendezése.

## **IDEGENFORGALMI ÜGYEKBEN DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS**

### ***Tómalom Strandszálló***

*Egész éven át nyitva!*

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!  
Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lővérekbe.

*Tulajdonos Kovács Vince*

Telefon 152

### ***Az új villamos árszabás mellett érdemes a***

#### **Lővérekben**

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a  
***városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét teszi olcsóvá!***

### **Hackstock Károly**

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, zománcédények, építési anyagok!*

### **Sopron topográfiája**

Szerkesztő: Heimler Károly dr.

Nélkülözhetetlen tájékoztatója hivataloknak és vállalatoknak!

Kapható minden könyvkereskedésben és a Röttig-Romwalter Nyomda Rt.-nél.  
Sopron, Deák-tér 56.

## Végjegyzet

### **1 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 17. 1.

### **2 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi Jenő*: Sopron szab. kir. város története. I. 11. 1.

### **3 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II 17. 1.

### **4 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 18. 1.

### **5 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 20. 1.

### **6 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 29. 1.

### **7 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, i. m. I. 29–30. 1.

### **8 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 28–29. 1.

### **9 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. u. o.

### **10 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 29–30. 1.

### **11 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 30–31. 1.

### **12 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 32. 1.

### **13 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 33. 1.

**14 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 33–34. 1.

**15 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 33. 1.

**16 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. I. 83. 1.

**17 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 43. 1.

**18 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. 88. 36. lap. 1325. jan. 13.

**19 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. I. 105. 1. 1325 febr. 3.

**20 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 37. 1.

**21 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 75., 83., 85 1.

**22 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 48, 1. – Hazai Okmánytár. II. 41–42. 1.

**23 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. I. 166–167. 1.

**24 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. u. o.

**25 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. I. 238. 1.

**26 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 1. 64–5. 1.

**27 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 70. 1.

**28 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. I. 238. 1.

**29 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 1. 115. 1.

**30 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 1. 115. 1. – Hazai Okmánytár. II. 103. 1.

**31 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. I. 289. 1.

**32 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. I. 326–7. 1.

**33 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 1. 138. 1.

**34 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 1. 154. 1. – I. 1. 219. 1.

**35 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronm. Okmánytár. I. 286–7. 1.

**36 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 1. 228–9. 1.

**37 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. IV. 228. 1.

**38 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. IO. 241. 1. – Sopronm. Okmánytár. I. 535 1. – *Házi J.*, I. 1. 165. 1.

**39 (Megjegyzés - Popup)**



Hazai Okmánytár. IV. 264. 1.

**40 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 2. 161. 1.

**41 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 2. 43, 47. 1.

**42 (Megjegyzés - Popup)**

U. o. 52–53. 1.

**43 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. II. 255–286. 1. – Sopronm. Okmánytár. II. 483–532. 1.

**44 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 7 430–431. 1.

**45 (Megjegyzés - Popup)**

*Nagy Imre*, Sopron multja. Századok. 1883. 32. 1.

**46 (Megjegyzés - Popup)**

*Gombocz Z.–Melieh J.*, Magyar etymológiai szótár. 1485. hasáb.

**47 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 7. 431. 1.

**48 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. V. 347. 1.

**49 (Megjegyzés - Popup)**

Hazai Okmánytár. V. 326. 332–333. 1.

**50 (Megjegyzés - Popup)**

V. ö. *Zügn Nándor*, Soproni erdészeti régiségek. Soproni Szemle, 1938. II. 31. 11.

**51 (Megjegyzés - Popup)**

*Házi J.*, I. 1. 154. 1.

**52 (Megjegyzés - Popup)**

*Bruckner G., Haus Chronik. Kézirat.*

### **53 (Megjegyzés - Popup)**

A soproni műgyűjtés multját egészen vázlatosan már érintettem a következő című dolgozatomban: „Műpártolás, műgyűjtés.” Magyar művészet, 1928. Soproni szám

### **54 (Megjegyzés - Popup)**

*Vályi András* „Magyarország leírása” című művének első kötetében (1796) a cenki kastélyban a következőket tartja felemlítendőnek: „Az Uraságnak jeles könyvtárja, melly a Görög és Római nyelven irt Classzikus íróknak munkáival s ezeknek ritkább és becsesebb kiadásaival gazdagon felékesített, nem különben azokkal a könyvekkel, mellyek Hazánkat és Erdély Országot illetik. Meg vagynak itt a nevezetes Herculaneumnak rajzolt képei is az ezekhez tartozó könyvekkel együtt, külömbféle Muzeumok és Galériák stb. II. Nevezetes a földképeknek gyűjteménye, melly mintegy hat ezer darabra megy s nagy gonddal, megválogatással és eltalált ízléssel szereztettek össze. III. Még nevezetesebb a Magyar és Erdély Országi mindenféle pénzeknek gyűjteménye, mellynek alig van mássa az Országban. IV. Az értz és másféle köveknek és fáknek gyűjteménye.”

### **55 (Megjegyzés - Popup)**

*Turchányi Tihamér:* „Rogerius mester siralmas éneke.” Századok, 1903. 416. o. s. k – *Fejérpataki:* Szellemi élet az Árpádok alatt.” Figyelő, III. kötet. 36. oldal.

### **56 (Megjegyzés - Popup)**

*Fejérpataki:* i. m. 34. old.

### **57 (Megjegyzés - Popup)**

*vitéz Házi:* „Sopron története.” I. rész. 3. kötet. 281/2. o. II. rész. 3. kötet. III. o.

### **58 (Megjegyzés - Popup)**

*vitéz Házi:* „Sopron története.” II. rész. 1. és 2. kötet. Lásd a kitűnő, részletes tárgymutatót.

### **59 (Megjegyzés - Popup)**

*Fabó András:* „Vittnyédi István levelei.” 1871.

### **60 (Megjegyzés - Popup)**

Dissertatio de coloniis Romanorum in Pannonia.

### **61 (Megjegyzés - Popup)**

*Clementsnek* a British Museumban őrzött kéziratát Kropf Lajos közölte a Történelmi Szemle 1923-as évfolyamában. 139–141. o. – *Brückmann* feljegyzései 1734-ben jelentek meg mint az Epistola itineraria sorozat 35–36. füzeté.

## **62 (Megjegyzés - Popup)**

Naplójukat kiadta *Kubitschek W.*: „Aeltere Berichte über den römischen Limes in Pannonia.” 1929.

## **63 (Megjegyzés - Popup)**

*Récsey*: „Sopron ókori neve.” 37. o. – *Bredetzky*: „Beyträge zur Topographie Ungarns.” III. kötet. 207. o. és k.

## **64 (Megjegyzés - Popup)**

A végrendeleteket a 18. század derekától fogva testes könyvekbe másolták a városházán; a mai levéltárban ezeket *vitéz Házi Jenő dr.* főlevéltáros úr szívességéből tanulmányozhattam.

## **65 (Megjegyzés - Popup)**

A család még a 18. században kihalt.

## **66 (Megjegyzés - Popup)**

Kis János emlékezései életéből. 56–65. oldal

## **67 (Megjegyzés - Popup)**

Képekkel ismertettem a Színpad 1936. évf. 5–6. számában.

## **68 (Megjegyzés - Popup)**

*Csatkai Endre*: „Világjáró soproniak Mária Terézia korában.” Sopronvármegye, 1928. XI 21.

## **69 (Megjegyzés - Popup)**

*Bredetzky*: i. m. III. kötet. 104. o. és k.

## **70 (Megjegyzés - Popup)**

*Csatkai*: „Soproni kölcsönkönyvtár 1794-ben.” Sopronvármegye, 1923. III. 29.

## **71 (Megjegyzés - Popup)**

*Csatkai*: „Soproni tüzes hazafiak.” Soproni Hírlap, 1936. VI. 7.

## **72 (Megjegyzés - Popup)**

*Csatkai*: „Régi soproni házak, régi soproni családok.” 1936. 71. o. s. köv.

## **73 (Megjegyzés - Popup)**

*Toldy Ferenc*: Gróf Széchenyi István verse édesanyjához című, Pest, 1860-ban, Emich G. kiadásában megjelent füzet végén azt állítja, hogy Széchenyi István Bécsben született 1791. szeptember 23-án az Augarten nevű palotában, melyet II. Lipót engedett át gróf Széchenyi Ferencnek neje lebetegedésére. Toldy Ferenc ezeket az adatokat Széchenyi István édesanyjának, gróf Széchenyi Ferencné, született Festetich

Julianna grófnő Naplójából jegyezte ki, illetőleg másolta le. A Napló a Széchenyi-levéltárban van.

*Fraknoi Vilmos*: Gróf Széchenyi Ferenc élete c. művének 148. lapján ugyanezt állítja. Adatait a Wurzbach-féle, 1880-ban megjelent Biogr. Lexikon 41. köt. 251. 1., ill. 44. köt. 246. lap közleményéből meríti.

Széchenyi István gróf születési idejére nézve lásd *Bártfai Szabó László*: A Sárvár-Felsővidéki Gróf Széchenyi-család története c. munka II. k. 449. 1. és u. o. 703. 1. 258. sz. jegyzet.

#### **74 (Megjegyzés - Popup)**

*Wilhelm Kisch*: Die alten Straßen und Plätze Wiens, 1883.

#### **75 (Megjegyzés - Popup)**

*W. Salzberg*: Häuserkataster der Bundeshauptstadt Wien, 1927.

#### **76 (Megjegyzés - Popup)**

*Albert Comesina*: Urkundliche Beiträge zur Geschichte Wiens im XVI. Jahrhundert. Wien, 1881. Hölder.

#### **77 (Megjegyzés - Popup)**

*Karl August Schinner*: Ausführliche Häuser-Chronik der inneren Stadt Wien, 1849.

#### **78 (Megjegyzés - Popup)**

*Bártfai Szabó László*: A Sárvár-Felsővidéki Gróf Széchenyi család története II. k. 485. 1.

#### **79 (Megjegyzés - Popup)**

U. o. 505. lap. A mai Herrengasse 5. sz. Wilczek-palota, mint fentebb láttuk, 1791-ben 18. számmal volt jelölve, de már 1824-ben 26. volt ugyanannak a háznak újabb száma.

#### **80 (Megjegyzés - Popup)**

Hans Wilczek erzählt seinen Enkeln Erinnerungen aus seinem Leben. Herausgegeben von seiner Tochter *Elisabeth Kinsky-Wilczek*, 1933. Leykam-Verlag, Graz. 502 lap.

#### **81 (Megjegyzés - Popup)**

*R. Gronner*: Wien wie es war, 1904. 552 lap.

#### **82 (Megjegyzés - Popup)**

*Gerl Mátyás* 1690 körül született és a 18. század 60-as éveiben halt meg Bécsben. *Fischer von Erlach* és *Lukas Hildebrandt* mellett ő volt a császárváros legtöbbet foglalkoztatott építőművésze. A mai Wilczek-palota – akkor Palais Lembruch – 1733 és 1735 közt épült, *Dr. Fleischer Gyula*, a bécsi Collegium Hungaricum titkárának és műtörténésznek közlése.

#### **83 (Megjegyzés - Popup)**

Kőszeg és Rohonc között, Cák és Velem községek határában terülnek el és kb. 600 kat. holdon összefüggő gesztenyeerdőket alkotnak.

**84 (Megjegyzés - Popup)**

*Dobos Lajos*: Akikről elfeledtünk. A „Magyar Gyümölcs”, 1937. jan. 3. old.

**85 (Megjegyzés - Popup)**

1. sz kép: Gesztenyés a Heislerbergen (Redutenberg). A szerző felvétele. *Kovácsics Zs.* sopronbánfalvi főjegyző úr szíves adatszolgáltatása.

**86 (Megjegyzés - Popup)**

Die Wälder und Bäume des Alpinen Vorlandes in West-Ungarn. – Mitteilungen d. deutsch. Dendr. Ges., 1926.

**87 (Megjegyzés - Popup)**

*Gombocz Endre*: Sopronvármegye növényföldrajza és flórája.

**88 (Megjegyzés - Popup)**

Magyar Növénytani Lapok, I. 34. old.

**89 (Megjegyzés - Popup)**

Über einige in hist. Beziehung interessante Pflanzen der ung. Flora. Amtl. Wien. Ztg., 1859.

**90 (Megjegyzés - Popup)**

Mint látjuk, *Kerner* megállapításai ingadozók. 13. századbeli oklevelek hatalmas törzsű gesztenyefákat említenek, ami ellentmond a török telepítésnek.

**91 (Megjegyzés - Popup)**

Kőszeg-Pogányvölgyi gesztenyefából épült házak.

**92 (Megjegyzés - Popup)**

*Dr. Kogutovicz Károly*: Dunántúl és Kisalföld. I. köt., 73., 76. old.

**93 (Megjegyzés - Popup)**

Magyar Növénytani Lapok. I. évf. 33. o.

**94 (Megjegyzés - Popup)**

*Rosenkranz*: Palaeoklimatológiai vizsgálatok. Term. Tud. Közl., 1928

**95 (Megjegyzés - Popup)**

*Haynald Lajos*: Nuovo Giornale Botanico Italiano Vol. XN. 3. Jul. 1878. folyóirat. „De Distributione geographica Castaneae in Hungaria.”

**96 (Megjegyzés - Popup)**

*Dr. Heimler Károly*: Sopron topográfiája. Sopron környékének földtani térképe. *Dr. Vendl Miklós* egy. ny. r. tanár felvétele.

**97 (Megjegyzés - Popup)**

Erdészeti Lapok, 1885. évf., 1. old.

**98 (Megjegyzés - Popup)**

*Dr. Gáyer Gyula*: Természettudományi Közlöny, 1928.

**99 (Megjegyzés - Popup)**

*Dr. Rapaics Rajmund*: Velemi gesztenyések. Magyarország, 1927. V. 1. – *Borbás Vince*: Erdészeti Lapok, 21. II., 142.

**100 (Megjegyzés - Popup)**

A marone 32 x 18 mm, özv. *Schneider Andrásné* sopronbánfalvi lakos gesztenyésében 34 x 20, 37 x 22 mm nagyságú átlagok teremnek.

**101 (Megjegyzés - Popup)**

*Dr. Gáyer Gyula*: „Der letzte Kastanienurwald in Ungarn.” Mitteilungen der deutschen Dendrologischen Gesellschaft, 1925.

**102 (Megjegyzés - Popup)**

*Földvály Miksa*: „Mecsekalji gesztenyések.” Természettudományi Közlöny, 1931. évf.

**103 (Megjegyzés - Popup)**

*Földvály Miksa*: „A Balaton és környékének természeti emlékei.” Erdészeti Kísérletek, 1928. 30. köt., 341. old.

**104 (Megjegyzés - Popup)**

2. sz. kép. A szerző felvétele.

**105 (Megjegyzés - Popup)**

*Knabel Károly* sopronbánfalvi lakos közreműködésével eszközölt mérések. Ezenkívül sok adattal, felvilágosítással szolgált.

**106 (Megjegyzés - Popup)**

Mult évben kg-kénti ára 50–80 fillér volt. Egyetlen kifejlett fa 50–70 pengő jövedelmet hozott.

### **107 (Megjegyzés - Popup)**

Ellentmondani látszik ennek a Sopronbánfalva–Ágfalva között elterülő és 100 kat. holdnál nagyobb gesztenyés, amelynek fái az állandó északi és északnyugati szelet jól állják.

### **108 (Megjegyzés - Popup)**

A rigók terjesztik el.

### **109 (Megjegyzés - Popup)**

„Haldokló gesztenyék.” Budapesti Hírlap, 1926. jún. 29. *Scherman Szilárd*: „Haldokló gesztenyések.” Turistaság és Alpinizmus, 1926. 7–8. „Az utolsó magyar gesztenyeerdő.” Pesti Hírlap, 1927. júl. 31. „A törénelem élő tanui.” Pesti Hírlap, 1927. aug. 28.

### **110 (Megjegyzés - Popup)**

*Kluge-gesztenyés* a Felső lövérekben.

### **111 (Megjegyzés - Popup)**

3. sz. kép. A képen jól látható a koronaalpra történt visszametszés és a kihajtott sarjak. (A szerző felvétele.)

### **112 (Megjegyzés - Popup)**

2. sz. kép. A szerző felvétele.

### **113 (Megjegyzés - Popup)**

Amint ezt meg is kísérelték.

### **114 (Megjegyzés - Popup)**

Sopronvármegye. 1925 augusztus 5. „Milyen volt a soproni színház berendezése 150 év előtt?”

### **115 (Megjegyzés - Popup)**

1782-es tanácsjegyzőkönyv. 97. o.

### **116 (Megjegyzés - Popup)**

*Vatter Ilona*: A soproni német színház története 1841-ig. 1929. 51. o.